

z dnia 28 stycznia 2013 r.

w sprawie uchwalenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koluszki na lata 2012-2015

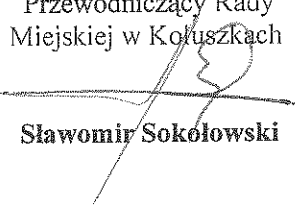
Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591; z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271, Nr 214, poz. 1806; z 2003 r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568; z 2004 r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203; z 2005 r. Nr 172, poz. 1441, Nr 175, poz. 1457; z 2006 r. Nr 17, poz. 128, Nr 181, poz. 1337; z 2007 r. Nr 48, poz. 327, Nr 138, poz. 974, Nr 173, poz. 1218; z 2008 r. Nr 180, poz. 1111, Nr 223, poz. 1458; z 2009 r. Nr 52, poz. 420, Nr 157, poz. 1241; z 2010 r. Nr 28, poz. 142, Nr 28, poz. 146, Nr 40, poz. 230, Nr 106, poz. 675; z 2011 r. Nr 21, poz. 113, Nr 117, poz. 679, Nr 134, poz. 777, Nr 149, poz. 887, Nr 217, poz. 1281; z 2012 r. poz. 567) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, zmiany z 2004 r. Nr 96, poz. 959, z 2005 r. Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875, z 2007 r. Nr 192, poz. 1394, z 2009 r. Nr 31, poz. 206, Nr 97, poz. 804, z 2010 r. Nr 75, poz. 474, Nr 130, poz. 871) **Rada Miejska w Koluszkach uchwala, co następuje:**

§ 1. Uchwala się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Koluszki na lata 2012-2015” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Koluszek.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Koluszkach

Sławomir Sokółowski

Załącznik do Uchwały Nr XXVII/2/2013
Rady Miejskiej w Koluszkach
z dnia 28 stycznia 2013 r.

**GMINNY
PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY KOLUSZKI
na lata 2012 - 2015**

Spis treści

1.	Wstęp	3
1.1	Cel i metoda opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2012-2015	3
2.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	4
2.1	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa:	4
2.1.1	Strategią rozwoju województwa łódzkiego	4
2.1.2	Planem zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego	5
2.2	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w województwie łódzkim	7
2.3	Tezy krajowego programu ochrony zabytków	9
2.4	Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków	10
2.5	Krajowe uwarunkowania formalno-prawne i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury	11
3.	Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Koluszki	13
3.1	Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych	17
3.2	Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu	18
3.3	Zabytki ruchome	19
3.4	Krajobraz kulturowy	20
3.5	Zabytki archeologiczne	20
3.6	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego	22
3.6.1	- Wynikające z opracowań strategicznych odnoszących się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	22
3.6.2	- Wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	27
3.6.3	- Wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy	31
4.	Diagnoza stanu zabytków i dziedzictwa kulturowego	34
5.	Cele gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015	36
6.	Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015. Podział na działania i zadania	38
7.	Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015	46
8.	Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015	48
9.	Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015	19
	Załącznik Nr 1	53
	Załącznik Nr 2	56
	Załącznik Nr 3	71

1. Wstęp

Gmina Koluszki administracyjnie położona jest w powiecie łódzkim wschodnim. Obszar gminy leży w północno-wschodniej części powiatu i graniczy od północy z gminami Brzeziny, Rogów i Jeżów, od wschodu z gminami Żelechlinek i Budziszewice, od południa z gminami Ujazd i Rokiciny, od zachodu z gminami Brójce i Andrespol.

Siedzibą władz powiatowych jest miasto Łódź.

Gmina Koluszki leży w południowo-wschodniej części Nizin Środkowopolskich, w obszarze południowo-zachodniego Mazowsza.

Pod względem ukształtowania powierzchni obszar gminy jest urozmaiconą hipsometrycznie falistą wysoczyzną morenową i wodnolodowcową (200 - 210 m n.p.m.) o spadku z zachodu na wschód i północny wschód. Większe obniżenia występują w dolinach rzek Mrogi, Rawki i Piasecznicy (170 – 190 m n.p.m.).

Przez teren gminy przebiegają, mające duże znaczenie dla rozwoju gospodarczego obszaru, magistralna linia kolejowa Warszawa - Katowice oraz linia kolejowa pierwszorzędna Łódź - Tomaszów Mazowiecki.

Na terenie opracowania wydzielają się trzy struktury funkcjonalno-przestrzenne - obszar miasta Koluszki, wschodnia część gminy o charakterze rolnym, ze znaczącymi terenami przyrodniczymi oraz jej część zachodnia o charakterze rolnym z obszarami przyrodniczymi i terenami mieszkalnymi i rekreacyjnymi.

W skład gminy wchodzi miasto Koluszki i miejscowości zorganizowane w 25 sołectwach: Będzelin, Borowa I, Borowa II, Długie-Turobowice, Lisowice-Erazmów, Felicjanów, Gałków Duży, Gałków Mały – Wschód, Gałków Mały - Zachód, Gałkówka - Parcela, Jeziorko, Katarzynów-Zygmuntów, Kaletnik, Kazimierzów, Przanowice, Stary Redzeń, Nowy Redzeń, Słotwiny, Regny, Różyca-Żakowice, Stamirowice-Leosin, Stefanów, Świny, Wierzchy, Zielona Góra.

W strukturze użytkowania powierzchni ziemi użytki rolne zajmują 48,1 %, a lasy i zadrzewienia 40,2 % powierzchni gminy.

Na zasób kulturowy gminy składają się układy przestrzenne, obiekty, układy zieleni oraz stanowiska archeologiczne.

Dominującą rolę w krajobrazie gminy odgrywają przestrzenne struktury liniowe - ciągi linii kolejowych, obiekty i zespoły zabudowy tradycyjnej, w tym zabudowa osiedla mieszkaniowego pracowników kolei oraz zabytki techniki związane z koleją, nadające miastu indywidualną cechę, wyróżniającą go z otoczenia.

Gminny program opieki nad zabytkami, stanowiący instrument koordynacyjny wdrażania gminnych polityk przestrzennych, powinien przyczynić się do istotnej poprawy stanu zasobów gminnego dziedzictwa kulturowego poprzez określenie działań edukacyjnych, organizacyjnych i finansowych oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego.¹

1.1. Cel i metoda opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2012 – 2015

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2012 – 2015 jest drugim, kolejnym opracowaniem wynikającym z przepisów art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 163 poz. 1568 z późniejszymi zmianami), sporządzonym dla obszaru gminy w jej granicach administracyjnych, a odnoszącym się do zasobu i uwarunkowań funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy.

Zgodnie z zapisami wspomnianej wyżej ustawy, celem Programu jest między innymi określenie zasad finansowania i organizacji działań ochronnych wobec dziedzictwa kulturowego a także działań edukacyjnych i wychowawczych wobec lokalnej społeczności.

Tak więc wynikiem działania Programu będzie poprawa stanu dziedzictwa kulturowego gminy, w sferze gospodarczej wytworzenie markowego produktu turystycznego wykorzystującego zabytki i krajobraz kulturowy, a w sferze społecznej – akceptacja i zrozumienie mieszkańców gminy dla działań związanych z utrzymaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego.

W końcu 2011 r. dokonano oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2008 – 2011. W okresie realizacji tego Programu m. in.:

- wykonano miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Lisowice w gminie Koluszki przyjęty uchwałą Nr XLVI/106/2010 Rady Miejskiej w Koluszkach z dnia 14 czerwca 2010 r., w którego granicach opracowania położony jest, wpisany do rejestru zabytków, zespół dworsko - parkowy w Lisowicach,
- wykonano zmianę studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki przyjętą uchwałą XLVIII/117/2010 Rady Miejskiej w Koluszkach z dnia 27 września 2010, dla której Program był istotnym materiałem wyjściowym,
- wykonano prace renowacyjne we wnętrzach wpisanych do gminnej ewidencji zabytków - kościele parafialnym p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach i kościele p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym,
- wykonano prace porządkowe i konserwatorskie na terenie cmentarza z I wojny światowej w Gałkowie Małym,
- podpisano umowę o współpracy pomiędzy Nadleśnictwem Brzeziny a Gminą Brzeziny i Gminą Koluszki obejmującą utrzymanie i rekonstrukcję cmentarzy wojennych w uroczyskach Poćwiardówka, Pustułka i Gałków Mały, tworzenie szlaków turystycznych na terenie Bitwy Łódzkiej 1914 r., edukację przyrodniczo-historyczną, wspólne upamiętnianie zdarzeń historycznych,
- wykonano inwentaryzację atrakcji turystycznych gminy Koluszki, w tym obiektów zabytkowych,
- przeprowadzono działania popularyzujące wśród młodzieży historię, walory turystyczne i zabytki,
- rozpoczęto realizację, przewidzianą na lata 2007-2013, przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni- wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego”,
- wydano folder informujący o obiektach zabytkowych i wydarzeniach historycznych.
- przeprowadzono remont Muzeum w Gałkowie Dużym.

Wobec upływu ustawowego terminu, obowiązywania tego Programu, w początku 2012 r. przystąpiono do sporządzenia kolejnego Programu – na lata 2012 – 2015.

Uznano, że zachowane zostaną przyjęte w Programie na lata 2008 – 2011 cele gminnego programu opieki nad zabytkami, jako wymagające znacznie dłuższego, niż czteroletni, okresu realizacji. Zakłada się, że w niniejszym Programie i następnych, cele te będą sukcesywnie realizowane.

Wobec powyższego Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2012 – 2015 stanowi kontynuację i swoistą aktualizację Programu opracowanego na lata 2008 – 2011 przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi. W treści niniejszego Programu pozostawiono tekst niektórych rozdziałów z Programu na lata 2008 – 2011, opracowując rozdziały w problematykach, które uległy zmianie w stosunku do treści tego Programu. Rozdziały o treści aktualnej, w swych tytułach zawierają informację, że odnoszą się do lat 2012 – 2015.

Aktualność zachowuje załącznik graficzny sporządzony dla Programu opracowanego na lata 2008 – 2011 przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi.

W niniejszym Programie wykorzystano Gminną ewidencję zabytków dla gminy Koluszki wykonaną przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi w czerwcu 2007 r., zaktualizowaną w trakcie prac nad tym Programem.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki

2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

2.1.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki ze strategią rozwoju województwa łódzkiego

W strategii rozwoju województwa łódzkiego główny cel rozwoju województwa – misja została zdefiniowana następująco:

--

**Podniesienie atrakcyjności województwa łódzkiego
w strukturze regionalnej Polski i Europy
jako regionu sprzyjającego zamieszkaniu i gospodarce
przy dążeniu do budowy wewnętrznej spójności
i zachowaniu różnorodności jego miejsc.**

Kierunki działań określone dla realizacji tak sformułowanej misji rozwoju województwa łódzkiego zawierają w sobie elementy ochrony i opieki nad zabytkami. Strategia zakłada:

- wykorzystanie walorów turystycznych i kulturalnych do promocji regionu,
- rewitalizację terenów miejskich i przemysłowych,
- zachowanie cennych wartości przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych regionu,
- wspieranie samorządów lokalnych chroniących przestrzeń jako dobro publiczne, zachowując jej walory estetyczne, kulturowe, przyrodnicze i społeczne,
- objęcie systemową ochroną prawną terenów o najwyższych walorach przyrodniczo-krajobrazowych,
- wspieranie oraz inicjowanie działań na rzecz przywracania, ochrony i kultywowania historycznych wartości regionu,
- kształtowanie i wzmacnianie kulturotwórczej funkcji metropolii łódzkiej oraz ośrodków tożsamości regionalnej,
- pobudzanie, kształtowanie i wzmacnianie kulturotwórczej funkcji ośrodków osadniczych,
- opracowanie zasad i programów ochrony dziedzictwa kulturowego,
- rewitalizację historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów zabytkowych wraz z ich otoczeniem i ochroną ekspozycji, w tym zagospodarowanie obiektów związanych z historią regionu na cele kulturalne.

W działaniach określanych w strategii, dotyczących ochrony obiektów i obszarów zabytkowych, wymieniono opracowanie zasad i programów ochrony dziedzictwa kulturowego.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami gminy Koluszki rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- osiągnięcie społecznej akceptacji i świadomości wagi spraw związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- poprawa warunków zamieszkania i estetyki przestrzeni miasta Koluszki (rewitalizacja)
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania („małą ojczyzną”)
- znalezienie współinwestorów zainteresowanych rewitalizacją obiektów i obszarów zabytkowych
- wykorzystanie atrakcyjnego pod względem krajobrazowym i przyrodniczym otoczenia gminy dla jej rozwoju gospodarczego.

2.1.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2012 - 2015 z planem zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego nadrzędny cel polityki zagospodarowania przestrzennego województwa formułuje jak niżej:

**Kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej województwa,
warunkującej dynamizację rozwoju zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju poprzez:**

- wykorzystanie cech położenia w centrum Polski,
- wykorzystanie endogenicznego potencjału regionu,
- trwałe zachowanie środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego,
- dążenie do budowy wewnętrznej spójności regionu.

Plan uznaje, że do największych problemów w ochronie i kształtowaniu dziedzictwa kulturowego należą :

- niedostatecznie kontrolowany proces urbanizacji obszarów atrakcyjnych kulturowo, szczególnie w obszarach miast historycznych i krajobrazie dolin rzecznych,
- brak obwodnic większości historycznych miast, gdzie występuje duże natężenie ruchu komunikacyjnego w strefach zabytkowych,
- istnienie wielu obszarów zdegradowanych wymagających rewitalizacji,
- brak zintegrowanego systemu informacji o obiektach zabytkowych do rewaloryzacji i rewitalizacji oraz odpowiedniego ich zagospodarowania,
- brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz gminnych ewidencji zabytków i gminnych programów opieki nad zabytkami,
- brak opracowań analitycznych i studialnych krajobrazu kulturowego,
- zły stan techniczny licznych obiektów zabytkowych,
- niska świadomość społeczna w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

W przyjętej wizji rozwoju przestrzennego plan uznaje środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe za istotne elementy, na których oparto rozwój województwa. Zakłada, że ich ochrona, racjonalne wykorzystanie i podniesienie jakości wpłyną na kształtowanie wizerunku województwa jako regionu atrakcyjnego do życia.

Problematykę ochrony zabytków i kształtowania krajobrazu kulturowego plan uwzględni w kierunkach działań dotyczących:

- rozwoju obszaru kształtowania powiązań funkcjonalnych Aglomeracji Łódzkiej,
- kształtowania ciągłych systemów przyrodniczo - kulturowych w granicach obszaru kształtowania powiązań funkcjonalnych Aglomeracji Łódzkiej,
- zachowania i ochrony materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego województwa,
- kształtowania tożsamości regionalnej i promocji wartości niematerialnych dziedzictwa,
- stworzenia sieci unikatowych ośrodków historycznych i poddania ich działaniom rewitalizacyjnym i rewaloryzacyjnym,
- objęcia ochroną najcenniejszych obszarów i obiektów w formie pomników historii i parków kulturowych,
- rozwoju różnych form turystyki z wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych.

W szczególności plan przewiduje

- wzmacnianie walorów podregionów kulturowych,
- zachowanie i ochronę zabytkowych układów rozplanowania zabudowy wiejskiej i pól,
- promocję i tworzenie skansenów,
- identyfikację i wzmacnianie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego,
- kształtowanie pasm kulturowych – w dorzeczach rzek oraz pasm Kolei

Warszawsko-Wiedeńskiej Kolei Okresu Uprzemysłowienia z wykorzystaniem zabytków kolejnictwa (dworce kolejowe, domy dróżników, zabudowa mieszkaniowa dla pracowników kolei w Koluszkach, wieże ciśnień m.in. w Koluszkach, parowozownie, przepusty, skansen kolejnictwa oraz Rogowska Kolejka Wąskotorowa),

- ochronę zabytków techniki,
- ochronę zabytków industrialnych,
- wyznaczenie stref ochronnych w celu:
- utrzymania charakteru zagospodarowania i zachowania istniejącego krajobrazu kulturowego poprzez rewitalizację, rewaloryzację i konserwację istniejących struktur historycznych, wykorzystanie ich na cele społeczne, kulturalne i turystyczne, ze szczególnym naciskiem na tworzenie przestrzeni publicznej,
- przywracania walorów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej poprzez rewitalizację, ograniczanie dysharmonii przestrzeni, kształtowanie dobrych relacji nowej zabudowy i zagospodarowania z zasobami dziedzictwa i krajobrazu kulturowego na etapie planowania miejscowego, dostosowanie formy obiektów współczesnych do kompozycji historycznej, wdrażanie tematycznych programów rewitalizacji obszarów,
- tworzenia właściwego sąsiedztwa dla obszarów o wartościach kulturowych – ochrona i zabezpieczenie obiektów zabytkowych oraz historycznych sylwet przestrzennych, poprzez ograniczenie w ich sąsiedztwie zabudowy, zalesień i lokalizacji reklam wielkoformatowych, zapewnienie trwałej

dostępności oraz ochronę przed dewastacją istniejącej różnorodności krajobrazowej – ograniczenie zabudowy terenów otwartych i wprowadzania obcych kulturowo form zagospodarowania,
- rewaloryzacji zabytkowych układów zieleni komponowanej (zespołów pałacowo parkowych i dworsko-parkowych).

Wynikające z ustaleń planu zagospodarowania przestrzennego województwa uwarunkowania funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki to:

- objęcie obszaru gminy granicami Aglomeracji Łódzkiej,
- położenie w paśmie wzmożonej urbanizacji i aktywności gospodarczej,
- korzystne położenie w układzie komunikacyjnym województwa,
- uwzględnienie wśród elementów, na których oparto rozwój województwa - lokalnych uwarunkowań przestrzennych oraz zasobów,
- przeciwdziałanie degradacji środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego gminy,
- eksponowanie walorów kulturowych gminy w połączeniu z walorami krajobrazowymi sąsiadujących obszarów.

2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w województwie łódzkim

Wojewódzki program opieki nad zabytkami sporządzany jest co 4 lata przez zarząd województwa. Program wykonany z uwzględnieniem celów analogicznych, jak i w programie gminnym, przyjmowany jest do realizacji przez sejmik wojewódzki po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami zarząd województwa co 2 lata sporządza sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, przedstawiane sejmikowi województwa.

Jednocześnie sprawozdanie takie jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim¹ jako misję programu określa:

**Kreowanie i promocję różnorodności walorów dziedzictwa kulturowego
i spuścizny dziejowej regionu
jako podstawy kształtowania tożsamości województwa łódzkiego
– jedność wielokulturowa regionu.**

Głównym celem strategicznym programu jest:

- likwidacja bądź minimalizacja zagrożeń dziedzictwa kulturowego: krajobrazu kulturowego, historycznych układów przestrzennych, zabytków nieruchomych i ruchomych, zabytków archeologicznych oraz zasobów niematerialnych.

Tak sprecyzowany cel strategiczny będzie wymagał ścisłej współpracy i zaangażowania działających na terenie województwa jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rządowych odpowiedzialnych za ochronę zabytków, jednostek kulturalnych, naukowych i oświatowych, instytucji i organizacji pozarządowych oraz użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych. Pozwoli to na:

- podjęcie zintegrowanych, systemowych działań zmierzających do zahamowania postępującej degradacji dziedzictwa kulturowego,

- koordynację kompleksowych działań konserwatorskich i rewaloryzacyjnych w ramach partnerstwa publiczno-prywatnego,
- przywrócenie wartości i walorów obszarom i obiektom zabytkowym oraz ich wykorzystanie dla rozwoju turystyki i promocji podregionów kulturowych,
- kształtowanie poczucia odpowiedzialności za zasoby dziedzictwa kulturowego, zarówno władz samorządowych, jak i mieszkańców regionu,
- wzmocnienie więzi społeczności lokalnych poprzez wspólne działania na rzecz wzmocnienia tożsamości regionalnej oraz poprawy stanu dziedzictwa kulturowego i ładu przestrzennego,
- właściwe zdyskontowanie środków finansowych z wykorzystaniem funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

Podjęcie kompleksowych działań dotyczących wszystkich wymienionych elementów składających się na dziedzictwo kulturowe przyczyni się do powstania efektu synergii, co korzystnie wpłynie na efekty realizacji programu.

W programie wyznaczono 4 cele operacyjne, a dla ich realizacji priorytety i działania:

Cel operacyjny 1. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego w powiązaniu z walorami środowiska przyrodniczego

Priorytet	Działanie
1. Racjonalne kształtowanie struktur przestrzennych z zachowaniem zasad rozwoju zrównoważonego	1. Utworzenie na terenie województwa spójnego systemu obszarów chronionych. 2. Ochrona i zachowanie tożsamości oraz różnorodności kulturowej i przyrodniczej regionu. 3. Tworzenie parków kulturowych.
2. Świadome kształtowanie tożsamości regionalnej i ochrona zasobów niematerialnych województwa	1. Tworzenie i promocja skansenów. 2. Promocja działalności artystycznej, twórczości ludowej i ludowych produktów regionalnych oraz identyfikacja i promocja tradycyjnych form działalności gospodarczej.

Cel operacyjny 2. Zachowanie i ochrona historycznych miast i wsi regionu

Priorytet	Działanie
1. Przywrócenie wartości i walorów przestrzennych miast	1. Rewitalizacja układów urbanistycznych oraz ochrona obiektów zabytkowych „in situ”. 2. Rewaloryzacja miejskich terenów zieleni. 3. Rewitalizacja zdegradowanych terenów miejskich.
2. Ochrona układów ruralistycznych	1. Rewitalizacja układów ruralistycznych oraz ochrona obiektów zabytkowych in situ”.

Cel operacyjny 3. Zachowanie materialnych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego

Priorytet	Działanie
1. Ochrona zabytków nieruchomych	1. Wspieranie inicjatyw dotyczących uznania za pomnik historii. 2. Prace konserwatorskie w obiektach zabytkowych.
2. Ochrona zabytków archeologicznych	1. Identyfikacja obiektów archeologicznych na terenie województwa. 2. Zwiększenie świadomości władz i społeczności lokalnych w zakresie konieczności ochrony zabytków archeologicznych.

3. Ochrona zabytków ruchomych	1. Promocja oraz ochrona muzeów i ich zbiorów. 2. Ochrona sztuki sakralnej.
--------------------------------------	--

Cel operacyjny 4 Wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych

Priorytet	Działanie
1. Zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych	1. Adaptacja obiektów zabytkowych na cele turystyczne, kulturalne, edukacyjne i społeczne.
2. Rozwój turystyki w obszarach cennych krajobrazowo	1. Zagospodarowanie i promocja szlaków turystycznych wytyczonych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego regionu.
3. Wzrost świadomości mieszkańców regionu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami.	1. Edukacja mieszkańców w zakresie dziedzictwa kulturowego regionu.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- realizacja zasad partnerstwa publiczno-prywatnego przy rewaloryzacji i adaptacji zabytków do nowych funkcji
- wspieranie ochrony obiektów „in situ”
- wspieranie i promocja regionalnych form budownictwa
- wspieranie programów rewitalizacji obszarów miasta
- umieszczenie obiektów i obszarów zabytkowych w elektronicznej bazie danych
- powstanie szlaków turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego gminy
- wspieranie rozwoju agroturystyki na bazie lokalnych atrakcji historycznych i kulturowych
- wspieranie wydawnictw dotyczących obiektów i obszarów zabytkowych na terenie gminy
- prowadzenie szkoleń i działań edukacyjnych dla dzieci i dorosłych mieszkańców gminy
- włączenie placówek naukowych oraz organizacji pozarządowych w działania na rzecz poprawy kondycji oraz upowszechniania wiadomości o środowisku kulturowym gminy
- ułatwienie dostępu do funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

2.3. Tezy krajowego programu ochrony zabytków

Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej państwa. Dobra kultura, w tym zabytki są nie tylko materialnym śladem przeszłości, lecz także cennym elementem kultury, przyczyniającym się do kształtowania współczesnego, przyjaznego otoczenia człowieka.

Uznano, że w najbliższych latach zadaniem głównym polityki Państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie mechanizmów porządkujących tę sferę – dostosowujących ją do warunków gospodarki rynkowej zarówno w drodze korekt przepisów prawnych, jak i korekty kompetencji i zasad działań instytucji ochrony zabytków, aż po zmiany strategii i organizacji ochrony. Zmiany te powinny zapewnić pełną ochronę wypracowanego w kraju dorobku intelektualnego i praktyk odnoszących się do bezpośredniej ochrony zabytków przy równoczesnym wskazaniu możliwości i zakresu adaptacji w kraju zasad funkcjonowania ochrony zabytków w zjednoczonej Europie.

Opracowanie Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury. Program określić ma cele i kierunki działań organów i jednostek administracji publicznej oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

W trakcie prac nad programem przyjęto poniżej podane tezy¹ dotyczące jego zakresu:

1. Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami, stan zabytków ruchomych i nieruchomych, pomniki historii i obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa.
2. Stan zabytków archeologicznych, stan zabytków techniki, stan służb konserwatorskich, stan opieki nad zabytkami, stan uregulowań prawnych.

3. Działania o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, polityką przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa.
4. Wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
5. System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
6. Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania: dokumentowanie, monitorowanie, ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
7. Kształcenie i edukacja, kształcenie specjalistyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
8. Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

2.4. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków

W Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004 – 2013”, służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, określono filozofię działań wobec dziedzictwa kulturowego, wzbogacając go ekonomicznymi mechanizmami wzmacniającymi skuteczność ochrony dóbr kultury.

Omawiany dokument wśród celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia w pierwszej kolejności m.in.:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” jest:

**Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego,
w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.**

Celami cząstkowymi programu są m.in.:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej.

Cele programu będą realizowane w ramach 2 priorytetów i 5 działań.

Szerszego omówienia Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” dokonano w Załączniku Nr 1 do niniejszego Programu.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami gminy Koluszki rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- realizacja zasad partnerstwa publiczno-prywatnego przy adaptacji zabytków do nowych funkcji
- ustanowienie skutecznych zasad interwencyjnych robót zabezpieczających podejmowanych w przypadku zagrożenia zabytkowej substancji oraz skutecznej egzekucji zwrotu poniesionych kosztów
- określenie zasad zagospodarowania i adaptacji zabytków oraz nadawania im nowych funkcji w celu zwiększenia atrakcyjności komercyjnej zabytków
- zasilenie sfery ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez pozyskanie dodatkowych środków (w

tym państwowy fundusz celowy)

- wieloletnie gwarancje Ministra Kultury dla kredytów inwestycyjnych w sferze dziedzictwa kulturowego zaciąganych przez instytucje publiczne
- wykorzystanie wypracowanych zasad postępowania i metod działania dla stworzenia markowego produktu turystycznego
- podniesienie świadomości społeczeństwa co do wagi ochrony dziedzictwa kulturowego
- wzbogacenie obszarów aktywizacji społecznej
- dostęp do informacji o zabytkach.

2.5. Krajowe uwarunkowania ustawowe i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

1. ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami),
2. ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627 i Nr 115 poz. 1229 z późniejszymi zmianami),
3. ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92 poz. 880 z późniejszymi zmianami),
4. ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. 2008 Nr 199, poz. 1227 z późniejszymi zmianami)
5. ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2000 r. Nr 46 poz. 543 z późniejszymi zmianami),
6. ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 8 poz. 717 z późniejszymi zmianami)
7. ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2000 r. Nr 106, poz. 1126, Nr 109 poz. 1157 i Nr 120 poz. 1268 z późniejszymi zmianami).

Zgodnie z art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4 tej ustawy stwierdza, że ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Według art. 6:

1. ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

- f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 2) zabytki ruchome będące w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami (...),
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi (...),
 - d) wytworami techniki (...),
 - e) materiałami bibliotecznymi (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- 3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Umieszczony w rozdziale drugim art. 7 stanowi, że formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenia parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego (o znaczeniu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym) lub decyzji o warunkach zabudowy.

Zgodnie z art. 16:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
2. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.
3. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być urządony.
6. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji (...) studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. W (...) planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
 - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
 - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,

- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia
 - 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - 3) parków kulturowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust. 4 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Koluszek

Historia miasta

Historia Koluszek sięga końca XIV wieku. Pierwsza wzmianka o nich pochodzi z 1399 roku, kiedy to Koluszcovice zostały zarejestrowane w Sądowych Księgach Brzezin. Na przełomie XIV i XV wieku przez Koluszki przechodził ważny szlak handlowy zwany bałtycko - ruskim, wiodący od Łęczycy, przez Brzeziny, Koluszki, Inowłódz, Opoczno do Sandomierza.

Istnieje kilka hipotez dotyczących nazwy osady.

Jedna z nich głosi, że pierwszym właścicielem miejscowości był Koluch a następnie jego syn Koluszek. Inna wersja głosi, że nazwa Koluszki pochodzi od ryby zwanej "koluszką", która stanowiła bogactwo pobliskich stawów i rozlewisk. W przeszłości obszary, na których znajduje się miasto, były silnie zalesione. Z tego okresu nie ma dokładniejszych danych na temat osady, nieznana jest również liczba jej mieszkańców. Pierwsze dane o społeczności Koluszek pochodzą dopiero z 1775 roku - żyło tu 141 osób w 19 domach. Wiadomo, że najstarszą częścią Koluszek są tzw. "Koluszki Stare".

Kolejny zapis o Koluszkach pojawia się w 1790 roku. Wówczas w najstarszej części osady znajdowały się 23 domy, a także młyn, browar, karczma i tartak. W latach 1797 - 1846 w pobliżu osady powstały cztery czynszowe kolonie kolonistów niemieckich, w których zamieszkiwało 20 rodzin. Osady te to Katarzynów, Felicjanów, Stefanów i Słotwiny.

Od 1831 roku powstała nowa osada stanowiąca część Koluszek - Kowalszczyzna, w której istniał już folwark i kolonia. Pod koniec XIX w. wspomniane wyżej osady kolonistów niemieckich weszły w skład Koluszek.

Większego znaczenia Koluszki nabrały wraz z realizacją kolei Warszawsko - Wiedeńskiej w latach 1840 - 1846 r., kiedy to we wrześniu po trasie z Koluszek do Piotrkowa Trybunalskiego przejechał pierwszy pociąg. Z Koluszek także poprowadzono w listopadzie 1865 roku tor kolejowy łączący Łódź z linią Warszawsko - Wiedeńską. Znaczenie koluszkowskiego węzła kolejowego wzrosło jeszcze bardziej w 1885 roku - po połączeniu Koluszek ze Skarżyskiem Kamienną przez Tomaszów Mazowiecki oraz po wybudowaniu linii kolejowej do Łodzi Kaliskiej i połączeniu jej z Pabianicami, Zduńską Wolą, Kaliszem i

Poznaniem.

Od tej pory po obu stronach linii kolejowej zaczęły rozwijać się osiedla mieszkaniowe. Początkowo rozwój miasta był chaotyczny - ulice nie miały uzbrojenia oraz utwardzonej nawierzchni. Jednak dobre połączenie komunikacyjne Koruszek z większymi ośrodkami miejskimi miało pozytywny wpływ na ich rozwój. Dla obsługi kolei wybudowano budynek stacji, wieżę ciśnień oraz towarzyszące im budynki ceglane, a także budynki mieszkalne - osiedle dla kolejarzy. Ulice Brzezińska i 3-Maja stały się najważniejszymi ulicami miejscowości. W rejonie dworca kolejowego wytworzyło się centrum Koruszek. Według danych z 1883 roku w osadzie mieszkało 399 mieszkańców. Zatrudnieni byli oni przede wszystkim jako pracownicy kolei oraz w usługach i handlu.

W połowie lat 90. XIX w. rozpoczęto budowę neogotyckiego kościoła parafialnego, który poświęcony został w 1904 r. - powstała w Koruszkach parafia rzymsko - katolicka pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP.

Zorganizowano także Ochotniczą Straż Pożarną oraz wzniesiono strażacką remizę. Po wschodniej stronie miasta powstało nowe targowisko.

Początek XX był dla Koruszek okresem bardzo korzystnym. Postępowały tu procesy przyczyniające się do urbanizacji osady. Wybudowano wiele obiektów handlowych, przemysłowych i mieszkaniowych. W tym okresie rodziny kolejarskie stanowiły około połowy liczby mieszkańców. Pozostałą grupę stanowili kupcy, rzemieślnicy, rolnicy oraz osoby wyjeżdżające do pracy w Łodzi. W 1911 r. powołano do działania Szkołę Powszechną Nr 1 przy ul. 3 Maja.

Wybuch wojny w 1914 roku zahamował na kilka lat proces rozwoju przestrzennego Koruszek i odsunął na wiele lat możliwość uzyskania przez osadę praw miejskich.

Duży wpływ na rozwój miejscowości po I wojnie światowej miał dalszy rozwój komunikacji kolejowej. Głównymi środkami utrzymania była praca na kolei, handel i praca w przemyśle. Kolej umożliwiła Koruszkom pełnienie funkcji ponad lokalnej obsługi ludności. W tym czasie powstały w nich 2 tartaki, parowozownia w Słotwinach, wytwórnia ciśnieniomierzy, Kasa Spółdzielcza i Spółdzielnia Spożywców "Społem", urząd pocztowy, kino, restauracja, wiele sklepów a także cegielnia.

Koło Polskiej Macierzy w 1917 roku utworzyło Koedukacyjne Gimnazjum i Liceum Humanistyczne. W okresie międzywojennym otwarto również Szkołę Powszechną Nr 2 przy ul. Tadeusza Kościuszki. Do 1921 roku w Koruszkach działał też Wiejski Sąd Pokoju dla 4-ech gmin.

Na obrzeżach Koruszek realizowano zabudowę jednorodzinną i letniskową. Na ogólną liczbę 15 tysięcy mieszkańców zamieszkających w latach 30-tych w granicach gmin Długie i Gałkówkę, w miejscowości Koruszki mieszkało 3557 osób.

Przed wybuchem II wojny światowej Koruszki osiągnęły stan rozwoju typowy dla dużej osady miejskiej. Jednak pomimo dość znacznego wzrostu liczby ludności nadal nie posiadały praw miejskich i podlegały administracyjnie dwóm gminom wiejskim - Długie i Gałkówkę.

W 1936 roku na posiedzeniu Sejmiku Powiatowego w Brzezinach podjęto decyzję o wystąpieniu do władz wojewódzkich o nadanie Koruszkom praw miejskich. W 1937 przystąpiono do pomiarów obszarów pod przyszłe miasto. Jednak przed wybuchem II wojny światowej nie zdołano zakończyć tych prac - wykonano jedynie orientacyjną mapę terenów, które miało obejmować przyszłe miasto. Przed 1940 r. rozbudowano sieć energetyczną i telefoniczną.

We wrześniu 1939 r. lotnictwo niemieckie zbombardowało węzeł kolejowy Koruszki i stację kolejową w Słotwinach. Bomby zburzyły także Urząd Pocztowy oraz budynki Gimnazjum i Liceum oraz Szkoły Podstawowej Nr 1. Zniszczeniu uległo kilka budynków mieszkalnych.

Od początku października 1939 r. część powiatu brzezińskiego z Koruszkami znalazła się w granicach Generalnej Guberni. Dla sprawniejszego administrowania tym obszarem władze niemieckie stworzyły w Koruszkach tzw. Tymczasowy Zarząd Gminny.

W getcie mieszczańskim na terenie Kowalszczyzny, istniejącym od kwietnia 1940 do października 1943 r., w chwili jego likwidacji przebywały 1023 osoby przesiedlone z Koruszek oraz okolicznych gmin.

Mieszkańcy Koruszek poddawani byli różnym formom represji wprowadzanych przez okupantów niemieckich: pracy przymusowej, łapankom na dworcu kolejowym, aresztowaniom, wywozom do obozów. Pomnik poświęcony upamiętnieniu mieszkańców miasta i gminy Koruszki poległych i pomordowanych przez hitlerowców w latach 1939 - 1945 odsłonięto przy zbiegu ulic Brzezińskiej i 3 Maja w 1989 r.

Wyzwolenie Koluszek spod okupacji hitlerowskiej nastąpiło 18 stycznia 1945 roku. W tym samym dniu utworzono Komitet Obywatelski. Inicjator zebrania założycielskiego - Włodzimierz Mikołajewski wybrany został tymczasowym burmistrzem. Powołano również sołtysów dla wsi wchodzących w skład Koluszek oraz milicję obywatelską, przystąpiono do uruchomienia szkolnictwa podstawowego, które swoją działalność rozpoczęło 1 lutego 1945 r. Komitet Obywatelski zaczął funkcjonować jako Rada Narodowa Miasta, mimo, że Koluszki nadal nie posiadały praw miejskich. W wyniku szybkiego zaludniania się miejscowości, według wstępnego spisu ludności w kwietniu 1945 roku, na jej terenie mieszkało 6874 osób.

Koluszki prawa miejskie uzyskały po II wojnie światowej odpowiednio do postanowień Zarządzenia Ministra Administracji Publicznej z dnia 1 kwietnia 1949 r. W Koluszkach było już wtedy 5 średnich przedsiębiorstw przemysłowych, 65 sklepów i sklepików, zawód urzędnika wykonywało 489 osób, robotników dojeżdżających do pracy było 195 osób, robotników przemysłowych 205.

Zmiany, które nastąpiły po podniesieniu rangi Koluszek w systemie osadniczym miały dla miasta bardzo duże znaczenie. Dla rozwiązania problemu braku mieszkań w mieście w 1964 roku zorganizowano Spółdzielnię Mieszkaniową. Ważnym przedsięwzięciem dla jego rozwoju przestrzennego było wybudowanie w 1975 roku wiaduktu nad torami kolejowymi, który znacznie ułatwiał przejazd i przejście dla wzmożonego ruchu kołowego i pieszego. Przy Zakładzie Odlewniczym wybudowano ciepłownię, z której ponad 50 budynków mieszkalnych otrzymało ogrzewanie i ciepłą wodę. Ważną inwestycją była wybudowana w latach 80-tych Stacja Uzdatniania Wody oraz sieć gazowa doprowadzająca gaz do budynków mieszkalnych i wielu zakładów pracy.

W skład gminy Koluszki wchodzi 35 miejscowości, skupionych w 25 sołectwach.

Obiekty wymienione w gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluszki znajdują się w następujących miejscowościach: Będzelin, Borowa, Lisowice, Felicjanów, Gałków Duży, Przanowice, Stary Redzeń, Nowy Redzeń, Regny, Świny, Wierzchy, Żakowice.

Podane niżej informacje na temat poszczególnych miejscowości opracowano na podstawie *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, (przy każdej z miejscowości podany jest tom Słownika oraz rok wydania).

Będzelin lub Bendzelin - wieś rządowa położona w powiecie brzezińskim, gm. Koluszki (dawniej gm. Mikołajów), należąca do parafii Nowe Chrusty (dawniej par. Łaznów). W *Słowniku geograficznym...* wieś opisana jest jako miejscowość leżąca wśród lasów, na lewo od linii kolei Warszawsko-wiedeńskiej, między stacjami Koluszki – Rokiciny. W 1827 r. wieś liczyła 34 domy i 204 mieszkańców. (*Słownik geograficzny...*, T. I, 1880 r.)

Borowa – wieś i kol. w powiecie brzezińskim, gm. Gałków, parafia Restarzew (dawniej par. Gałków). *Słownik geograficzny...* mówi o niej jako wsi, która leży na wzgórzach wśród lasów na prawo od linii drogi żelaznej w odległości 5 wiorst od Rokicin. Należy do majoratu Gałków, gdzie „ziem włościańskich jest mórg 393, 59 domów i 625 mieszkańców”. (*Słownik geograficzny...*, T. I, 1880 r.)

Felicjanów – kol. w powiecie brzezińskim, gm. Długie, dawniej należąca do par. Jeżów, obecnie należy do dwóch parafii w Koluszkach. W 1827 r. znajdowało się tam 19 domów, 125 mieszkańców, w l. 80 XIX w. znajdowały się tam 24 domy, 255 mieszkańców. Na dobra wsi Długie składały się również osady: Katarzynów, Felicjanów, Stefanów, Słotwiny, Zygmuntów, Jeziorko, Lisowice, Kowalszczyzna. (*Słownik geograficzny...*, T. II, 1881 r.). Jest to osada założona jako kolonia czynszowa w 1798 r. Na początku XIX w. Felicjanów zamieszkiwało 12 rodzin kolonistów niemieckich. Początkowo była to kolonia o typowo rolniczym charakterze, w miarę upływu czasu pojawili się tu również rzemieślnicy.

Gałków Duży - wieś donacyjna, w powiecie brzezińskim, gm. Gałków, parafia Gałków, leży przy drodze Brzeziny – Ujazd. Kościół parafialny erygowany w 1636 r. przez abp gnieźnieńskiego Jana Wężyka. Pierwotnie był to kościół drewniany wzniesiony przed 1616 r. rozebrany w 1633 r. Kolejny drewniany kościół przetrwał do 1873 r. Kościół znajdujący się we wsi obecnie powstał w latach 1873 – 1879, wzniesiony jest w stylu neoromańskim. Dobra majoratu Gałków (od 1845 r.) waz z kol. Gałków wynoszą 1640 mórg. (*Słownik geograficzny...*, T. II, 1881 r.). Gałków Duży jest miejscowością, której historia sięga XII w. Założono wówczas osadę nad rzeką Mrogą przy trakcie wiodącym z Wolborza do Włocławka. Pierwsza wzmianka o miejscowości, pochodząca z XIII w., dotyczy wymiany wsi Będków,

którą dostał książę Konrad Mazowiecki na wieś Gaucov (Gałków), którą przejął biskup kujawski Michał. Gałków założony został na prawie średzkim, na surowym korzeniu w poł. XIV w. Od momentu lokacji istniały dwie osady – mniejsza Gałkówka (ob. Gałkówka Parcela) oraz większa Gałków. Miejscowość rozwinęła się w XVI w. dzięki handlowi drewnem z pobliskich lasów. Właściciel osady – biskupi kujawscy założyli tu folwark, wokół którego rozwinęła się osada kmiecia z 9 domami, dwiema karczmami i młynem. W okresie rozbiorów Gałów należał do Prus, stały się dobrami narodowymi, aby wreszcie znaleźć się pod panowaniem zabory rosyjskiego. Budowa kolei warszawsko-wiedeńskiej spowodowała podział miejscowości na Gałków Duży i Gałków Mały oraz rozwój Gałkowa. Wzniesiono wówczas kościół p.w. św. Trójcy. W okresie I wojny światowej w ramach „operacji łódzkiej”, na terenie Gałkowa odbyła się bitwa „pod brzezynami”. W lesie Gałkowskim pochowanych jest 500 żołnierzy, a w pobliskiej Pustulce 3000 żołnierzy.

Lisowice – wieś nad Mrogą w powiecie brzezińskim, gm. Długie, par. Brzeziny. We wsi znajdowała się stacja drogi żelaznej Warszawsko-wiedeńskiej. Zachował się tu pałac, park i kaplica. Autor *Słownika geograficznego...* zauważa, że obfitość wody, las, malownicze położenie uczyniły to miejsce jedną z letnich siedzib dla mieszkańców pobliskich miast. Wzniesiono tu pewną liczbę domów letnich. W Lisowicach w końcu XIX w. znajdowało się 11 domów, zamieszkałych przez 170 mieszkańców. Gospodarzyli oni na 175 morgach włościańskich i 324 morgach dworskich. Lisowice do 1874 r. stanowiły dominium dóbr Długie. (*Słownik geograficzny ...*, T. V, 1884 r.)

Leosin – kolonia włościańska, w powiecie brzezińskim, gm. Długie, par. Świny (dawniej par. Jeżów). W 1827 r. na jej terenie znajdowało się 14 domów, w których mieszka 105 osób, gospodarujących na 280 morgach. (*Słownik geograficzny ...*, T. V, 1884 r.)

Przanowice – dawniej wieś podzielona w XIV w. na dwie części - Przanowice Wielkie i Przanowice Małe. Należały do nich folwark, trzy kolonie i osada nad rzeką Mrogą (jedna z kolonii to Kowalszczyzna), leżąca w powiecie brzezińskim, gm. Gałków, par. Kaletnik (dawniej par. Brzeziny) Wieś położona w bezpośrednim sąsiedztwie Koluszek. We wsi znajdowała się stacja drogi żelaznej Warszawsko – wiedeńskiej i dąbrowskiej. W XVI w. w osadzie były dwie części (Łaski w Lib. Ben. II, 400 zwie je *Przanowice duplex*). Przanowice Wielkie (Major) miały 1 łan kmiecy i pustą karczmę należącą do sukcesorów Jakuba Lasockiego, a za to 7 części łąnu, na których niekiedy mieszkają zagrodnicy. Autor *Słownika geograficznego...* zauważa, że właściciele zwykle zwali się Przanowscy. W Przanowicach Małych (Minor) było pół łąnu kmiecego oraz cztery części łąnu szlacheckiego. (*Słownik geograficzny ...*, T. IX, 1888 r.). Przanowice Wielkie i Przanowice Małe w średniowieczu należały do parafii brzezińskiej. W XIX w. tereny Przanowic należały do szlacheckiego rodu Turobojskich. W II poł. XIX w. jedna kolonia liczyła 31 domów, 299 mieszkańców, 578 mórg ziemi, dwie mniejsze kolonie liczyły 7 domów i 78 mórg. Jeden folwark składał się z dwóch domów zamieszkałych przez 23 osoby, miał 82 morgi ziemi, drugi miał dwa domy i 399 mórg. W wyniku wydzielania i sprzedaży parceli powstał współczesny układ urbanistyczny wsi – ulicówka z zabudową po obu stronach drogi.

Regny – kolonia i osada leśna w powiecie brzezińskim, gm. Mikołajewice, par. Budziszewice, stacja drogi żelaznej Warszawsko-wiedeńskiej. W 1827 r. we wsi było 6 domów i 48 mieszkańców. (*Słownik geograficzny ...*, T. IX, 1888 r.)

Redzeń - osada włościańska w powiecie brzezińskim, gm. Mikołajewice, par. Budziszewice. Na jej terenie znajduje się szkoła początkowa. W 1827 r. we wsi znajdowało się sześć domów i czterdziestu ośmiu mieszkańców, w 1888 r. domów było 51, mieszkańców 560, gospodarzących na 1210 morgach. (*Słownik geograficzny ...*, T. IX, 1888 r.)

Słotwina lub Słotwina, lub Joanna - kolonia w powiecie brzezińskim, gm. Długie, par. Koluszki (dawniej par. Jeżów) Pod koniec XIX w. na terenie wsi znajdowało się jedenaście domów zamieszkałych przez 124 mieszkańców, gospodarzących na 225 morgach. Osada dwór ma 1 dom, 5 mieszkańców posiadają 8 mórg. Wchodzi ona w skład dóbr Długie. (*Słownik geograficzny ...*, T. X, 1889 r.)

3.1. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości

Na terenie gminy Koluszki wpisany do rejestru zabytków jest zespół dworsko - parkowy w Lisowicach na mocy wpisu do rejestru zabytków decyzją z dnia 30 maja 1967 r. Nr A/379/95.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o

ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162 poz. 1568 z późniejszymi zmianami).

W gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluszki znajdują się niżej wymienione obiekty:

- Będzelin - dom przy ul. Głównej 77.
- Borowa - cmentarz ewangelicki,
- dom przy ul. Długiej 24.
- Erazmów - cmentarz ewangelicki.
- Felicjanów - cmentarz ewangelicki,
- mogiła-obelisk żydowskich ofiar terroru wojennego,
- Gańków Duży - zespół sakralny przy ul. Dzieci Polskich 32: kościół p.w. Św. Trójcy wraz z plebanią i cmentarzem przykościelnym,
- cmentarz parafialny przy ul. Dzieci Polskich,
- Gańków Mały - cmentarz wojenny,
- Kaletnik - cmentarz parafialny przy ul. Cmentarnej,
- dom przy ul. Cmentarnej 4,
- dom przy ul. Klonowej 17,
- Koluszki - zespół sakralny przy ul. 11-go Listopada 17: kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i plebania.
- dom przy ul. Brzezińskiej 3,
- dom przy ul. Brzezińskiej 4,
- dom przy ul. Brzezińskiej 16,
- dom przy ul. Brzezińskiej 22,
- dom przy ul. Brzezińskiej 24,
- dom przy ul. Brzezińskiej 26,
- dom przy ul. Brzezińskiej 30,
- dom przy ul. Brzezińskiej 35,
- dom przy ul. Brzezińskiej 178,
- wieża ciśnień przy ul. Kolejowej,
- dom przy ul. Kolejowa 2
- dom przy ul. Kolejowej 2A,
- dom przy ul. Kolejowej 2B,
- dom przy ul. Kolejowej 6,
- zespół budynków gospodarczych przy ul. Kolejowej 2 - 6
- dom przy ul. Kolejowej 9,
- dom przy ul. Kolejowej 11,
- dom przy ul. Kolejowej 13,
- dom przy ul. Kolejowej 15,
- zespół budynków gospodarczych przy ul. Kolejowej 9 - 15,
- cmentarz parafialny przy ul. 11-go Listopada 49 – 53,
- kapliczka przy rondzie Jana Pawła II
- obelisk poświęcony Tadeuszowi Kościuszce przy ul. Towarowej 3.
- Leosin - cmentarz ewangelicki,
- dom nr 12,
- Przanowice - cmentarz ewangelicki.
- Regny - dom przy ul. Głównej 45.
- Redzeń Nowy - mogiła żydowskich dziewczynek zamordowanych przez hitlerowców.
- Redzeń Stary - dom nr 20,
- dom nr 23,
- Różycza - dom przy ul. Kolejowej 16,
- dom przy ul. Sportowej 8,
- Słotwiny - kapliczka przy ul. Długiej,
- cmentarz ewangelicki,
- cegielnia przy ul. Tomaszowskiej,
- dom przy ul. Wąskiej 13,
- obelisk upamiętniający bitwy partyzanckie Armii Krajowej,
- Stamirowice - cmentarz ewangelicki,

Świny - cmentarz ewangelicki,
Żakowice - cmentarz ewangelicki.

3.2. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu

Zespół dworsko-parkowy w Lisowicach. Dwór murowany, klasycystyczny pochodzi z przełomu XVIII/XIX wieku. Stanowił główną siedzibę rodziną Dobieckich. W 1884 r. przechodzi na własność Markusa i Teresy Silberstein - bogatych łódzkich fabrykantów. Przebudowany w 1894 roku według projektu Adolfa Zeligsona zyskuje taras i dobudówkę (aneks). Jest to budowla wzniesiona na planie prostokąta, skierowana fasadą ku zachodowi. Bryłę urozmaicają piętrowe ryzality na osi wschód-zachód oraz półkolista przybudówka od południa. Przy ryzalicie wschodnim znajduje się taras.

Park krajobrazowy z XVIII wieku rozciąga się na wschód od dworu. Park ma zróżnicowany drzewostan oraz stawem usytuowanym na osi założenia. Zespół użytkowany jest przez dom opieki społecznej dla dorosłych.

Na terenie miasta Koluszki znajduje się osiedle mieszkaniowe pracowników kolei. Jest to grupa jednopiętrowych domów ceglanych wraz z budynkami gospodarczymi. Dominantę całego założenia stanowi wieża ciśnień.

Na terenie gminy znajdują się cmentarze ewangelickie - pozostałość po osadnikach pochodzenia niemieckiego. Część z nich wymaga zwiększonej opieki, bowiem nie są użytkowane, zaniedbane, niekiedy nie posiadają nawet ogrodzenia, zaś ludność z okolicznych miejscowości niszczy zabytkową substancję, wykorzystując wtórnie elementy nagrobków.

W terenie wyróżnia je obecność wysokiego drzewostanu, niejednokrotnie samosiewnego. Cmentarze te znajdują się w Felicjanowie, Katarzynowie, Słotwinach, Borowej, Erazmowie, Leosinie, Przanowicach, Stamirowicach i Żakowicach.

Lasy koluszkowskie stanowiły arenę działań wojennych, dlatego też znajduje się tam szereg miejsc poświęconych poległym żołnierzom: największą nekropolią żołnierską jest cmentarz w Gałkowie Małym, kryjący prochy poległych w czasie I i II wojny światowej.

Upamiętniono także martyrologię ludności cywilnej. Pomnik poświęcony ludności cywilnej znajduje się np. w Felicjanowie, gdzie oddano cześć zamordowanym pochodzenia żydowskiego.

Z racji warunków korzystnych dla rekreacji, jakie oferuje gmina, zachowało się wiele obiektów o charakterze letniskowym, zarówno drewnianych jak i murowanych. Wille letniskowe znajdują się m. in. w Kaletniku i Różycy.

Do czasów obecnych przetrwała duża grupa wiejskich domów (najczęściej drewnianych), świadczących o jej charakterze rolniczym, zbudowanych pod koniec XIX lub na początku XX wieku. Domy takie występują w miejscowościach: Będzelin, Borowej, Starym Redzeniu i innych. Najlepiej zachowany przykład zagrody wiejskiej z końca XIX w. stanowi dom w Leosinie (numer 12).

Niewielką grupę obiektów stanowi na terenie gminy zabytkowa architektura sakralna. Neogotyckie kościoły w Koluszkach i Gałkowie Dużym są jedynymi obiektami tego typu umieszczonymi w ewidencji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi. Na terenie przykościelnym w Gałkowie Dużym znajduje się interesujące lapidarium-pozostałości po cmentarzu przykościelnym.

3.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome o charakterze sakralnym znajdują się w kościołach w Koluszkach i Gałkowie Dużym.

Kościół parafialny w Koluszkach posiada w swym wyposażeniu grupę obiektów wpisanych do ewidencji zabytków - ołtarz główny p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, ołtarz boczny p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, ołtarz boczny p.w. św. Józefa, czy polichromowana ambona stanowią przykład snycerskiej sztuki neogotyku.

Większość przedmiotów liturgicznych, jak np. krzyże, pacyfikały czy lichtarze wykonano w stylu eklektycznym. Na ścianach świątyni zachowało się marmurowe epitafium jednego z proboszczów oraz tablica jubileuszowa z pocz. XX wieku. Na uwagę zasługują również organy zbudowane w 1904 r.

Najcenniejszym zabytkiem kościoła w Gałkowie Dużym jest manierystyczny tryptyk z XVII w. z umieszczonym w centralnej części obrazem Ukrzyżowania malowanym temperą na desce (obiekt wpisany do rejestru zabytków nr 10/1 z dnia 25.07.1970 r.). Do rejestru zabytków wpisano też krucyfiks z Grupą Ukrzyżowania (nr rej. 10/2-10/4) z połowy XVIII w., krucyfiks z XVII w. (nr rej. 10/5) i barokową monstrancję wieżyczkową z pocz. XVII w. (nr rej. 10/6). Zabytki te pochodzą zapewne z poprzedniego kościoła, który zastąpiła obecna budowla.

W ewidencji zabytków znajduje się neobarokowy ołtarz główny z obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, kilka obrazów ukazujących świętych, ambona, chrzcielnica krzyże liturgiczne (jeden pochodzący z warszawskiej wytwórni Norblina), oraz tablice epitafijne umieszczone na ścianach świątyni.

Kilka cennych nagrobków przetrwało na cmentarzach w Koluszkach i Gałkowie Dużym.

Cmentarz koluszkowski założono na początku XX wieku. Z tego też okresu pochodzą wykonane z piaskowca nagrobki A. Pierzchlewicza, czy P.M. Szadkowskiego. Przykładami sztuki secesyjnej są nagrobki rodziny Sudelików i E. Biskupskiego. Na cmentarzu tym znajduje się także miejsce pamięci narodowej w postaci wspólnej mogiły partyzantów i ofiar terroru hitlerowskiego.

W Gałkowie Dużym znajduje się cmentarz parafialny, na którym szereg nagrobków pochodzi z początku XX w. lub końca XIX stulecia: jak nagrobki Wiśniewskich, czy grób ks. Piekarskiego. Na terenie po cmentarzu przykościelnym urządzono lapidarium, gdzie eksponowane są pozostałości nagrobków z okresu wcześniejszego.

Część wyposażenia dworu w Lisowicach została wpisana do rejestru zabytków pod numerem B/218/65 na mocy decyzji z dnia 27.09.1973 roku. Wpisem objęto neorokokowy piec kaflowy, sztukaterie w westybulu, hallu, salonie i jadalni. Sztukaterie te mają formy stiuków polichromowanych, złożonych, z elementami reliefów. Powstały pod koniec XIX w.

Do najciekawszych elementów wyposażenia wnętrza należą też: boazeria w dawnej jadalni, eklektyczny piec kaflowy i mosiężny żyrandol z przełomu XIX i XX w. Na uwagę zasługują również elementy kute, wykonane z żelaza: 4 latarnie z końca XIX w. i ozdobne kraty z przełomu XIX i XX w.

3.4. Krajobraz kulturowy

Obszar gminy Koluszki urozmaicają doliny rzek Mrogi, Piasecznicy-dopływu Pilicy i Rawki –dopływu Bzury. Teren lekko pagórkowaty, porośnięty dużymi połaciami lasów stwarza wiele możliwości czynnego wypoczynku i jest atrakcyjny szczególnie dla mieszkańców aglomeracji łódzkiej. Uroki takich miejscowości jak Gałków Mały, Kaletnik, Różyca, Borowa i Lisowice docenione zostały przez mieszkańców Łodzi. Powstaje tu coraz więcej działek rekreacyjnych i domów letniskowych. Duże powierzchnie lasów zajmują około 41 % ogólnej powierzchni gminy. Lasy te należą do Kompleksu Promocyjnego Lasów Spalsko-Rogowskich.

Na terenie gminy znajduje się Rezerwat Bukowy w Gałkowie. W trzech leśnictwach - Tadzynie, Zieleni i Gałkowie utworzono polowe punkty edukacji ekologicznej. Podobny punkt istnieje w Szkole Podstawowej w Będzelinie. Pomniki przyrody znajdują się m.in. na terenie parku dworskiego w Lisowicach oraz w Starym Redzeniu.

Gmina ma charakter przemysłowo - rolniczy i taki też charakter ma jej krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy nie występują żadne formy ochrony krajobrazu kulturowego. Wśród zasobów krajobrazu kulturowego należy wymienić, stanowiące dominanty przestrzenne budynki kościelne w Koluszkach i Gałkowie Dużym oraz powstałe po walkach prowadzonych na tych terenach, cmentarze wojenne i pomniki upamiętniające martyrologię ludności cywilnej. Inne cmentarze, akcentujące się w przestrzeni wysokim zadrzewieniem, wiążą się z istnieniem na tych terenach osad czynszowych, w których zamieszkiwały rodziny kolonistów niemieckich.

W krajobrazie kulturowym miasta Koluszki, pełniące rolę ważnego w skali kraju węzła komunikacji kolejowej, szczególne znaczenie mają obiekty budownictwa z tym związane - zabudowa towarzysząca transportowi kolejowemu oraz XIX wieczna zabudowa mieszkaniowa dla pracowników

kolei. Obiekty te, widoczne z trasy linii kolejowych, stanowiących ciągi odbioru krajobrazu kulturowego, są swoistą wizytówką miasta i powodują, że z takimi formami architektury miasto jest kojarzone.

3.5. Zabytki archeologiczne

W wyniku przeprowadzonych powierzchniowych badań archeologicznych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski ustalono lokalizację na terenie gminy Koluszki niżej wymienionych stanowisk archeologicznych (Przygotowano w oparciu o: Archeologiczne Zdjęcie Polski w województwie piotrkowskim. Katalog stanowisk, Piotrków Trybunalski 2000, red. Zygmunt Błaszczuk):

Arkusze Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 66-55

1. Jeziorko. Stanowisko 1, nr na arkuszu 18 - osada nowożytna
2. Kolonia Długie. Stanowisko 1, nr na arkuszu 19 - osada późnośredniowieczna

Arkusze Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 66-56

1. Świny Pieńki. Stanowisko 1, nr na arkuszu 33 - ślad osadnictwa pradziejowego
2. Świny Pieńki. Stanowisko 2, nr na arkuszu 34 - ślad osadnictwa późnośredniowieczno-nowożytny
3. Świny Pieńki. Stanowisko 3, nr na arkuszu 35 - ślad osadnictwa pradziejowego
4. Świny Pieńki. Stanowisko 4, nr na arkuszu 37 - osada neolityczna
5. Świny Pieńki. Stanowisko 5, nr na arkuszu 38 - ślad osadnictwa neolit
6. Wierzchy Stare. Stanowisko 1, nr na arkuszu 36 - osada późnośredniowieczno-nowożytna
7. Wierzchy Stare. Stanowisko 2, nr na arkuszu 43 - ślad osadnictwa późnośredniowiecznego
8. Wierzchy. Stanowisko 1, nr na arkuszu 39 - ślad osadnictwa pradziejowego
9. Wierzchy. Stanowisko 2, nr na arkuszu 40 - osada nowożytna
10. Wierzchy. Stanowisko 3, nr na arkuszu 41 - osada nowożytna
11. Michałów. Stanowisko 1, nr na arkuszu 42 - osada nowożytna

Arkusze Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 67-54

1. Zielona Góra. Stanowisko 1, nr na arkuszu 2 - osada średniowieczno-nowożytna
2. Gałków Duży. Stanowisko 1, nr na arkuszu 3 - ślad osadnictwa i osada nowożytna
3. Gałków Duży. Stanowisko 2, nr na arkuszu 4 - osada późnośredniowieczno-nowożytna
4. Gałków Duży. Stanowisko 3, nr na arkuszu 5 - osada nowożytna
5. Gałkówka Parcela. Stanowisko 1, nr na arkuszu 6 - późnośredniowieczny punkt osadniczy
6. Gałkówka Parcela. Stanowisko 2, nr na arkuszu 7 - późnośredniowieczny punkt osadniczy
7. Gałkówka Parcela. Stanowisko 3, nr na arkuszu 8 - ślad osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego
8. Gałkówka Parcela. Stanowisko 4, nr na arkuszu 9 - ślad osadnictwa pradziejowego i średniowiecznego
9. Gałkówka Parcela. Stanowisko 5, nr na arkuszu 10 - punkt osadniczy późnośredniowieczno-nowożytny.
10. Gałkówka Parcela. Stanowisko 6, nr na arkuszu 11 - nowożytny punkt osadniczy
11. Różyca. Stanowisko 1, nr na arkuszu 12 - ślad osadnictwa nowożytnego
12. Borowa. Stanowisko 1, nr na arkuszu 13 - ślad osadnictwa nowożytnego
13. Borowa. Stanowisko 2, nr na arkuszu 16 - ślad osadnictwa nowożytnego
14. Borowa. Stanowisko 3, nr na arkuszu 17 - ślad osadnictwa nowożytnego
15. Borowa. Stanowisko 4, nr na arkuszu 18 - ślad osadnictwa nowożytnego
16. Borowa. Stanowisko 5, nr na arkuszu 19 - ślad osadnictwa nowożytnego
17. Borowa. Stanowisko 6, nr na arkuszu 20 - ślad osadnictwa nowożytnego
18. Borowa. Stanowisko 7, nr na arkuszu 21 - ślad osadnictwa nowożytnego
19. Borowa. Stanowisko 8, nr na arkuszu 22 - ślad osadnictwa nowożytnego
20. Borowa. Stanowisko 9, nr na arkuszu 23 - ślad osadnictwa nowożytnego
21. Borowa. Stanowisko 10, nr na arkuszu 24 - ślad osadnictwa nowożytnego
22. Borowa. Stanowisko 11, nr na arkuszu 25 - ślad osadnictwa nowożytnego
23. Borowa. Stanowisko 12, nr na arkuszu 26 - ślad osadnictwa nowożytnego
24. Borowa. Stanowisko 13, nr na arkuszu 27 - ślad osadnictwa nowożytnego
25. Borowa. Stanowisko 14, nr na arkuszu 28 - ślad osadnictwa nowożytnego
26. Borowa. Stanowisko 15, nr na arkuszu 29 - ślad osadnictwa nowożytnego

27. Gałków Mały. Stanowisko 1, nr na arkuszu 14 - ślad osadnictwa pradziejowy i nowożytny
28. Gałków Mały. Stanowisko 2, nr na arkuszu 15 - ślad osadnictwa nowożytnego
29. Gałków Duży. Stanowisko 4, nr na arkuszu 31 - materiał archiwalny

Arkusz Archeologicznego Zdjęcia Polski nr 67-55

1. Koluszki. Stanowisko 1, nr na arkuszu 1	- materiał archiwalny
2. Koluszki. Stanowisko 2, nr na arkuszu 8	- ślad osadnictwa pradziejowego
3. Koluszki. Stanowisko 3, nr na arkuszu 14	- materiał archiwalny
4. Katarzynów. Stanowisko 1, nr na arkuszu 2	- ślad osadnictwa pradziejowego
5. Nowy Redzeń. Stanowisko 1, nr na arkuszu 3	- ślad osadnictwa pradziejowego i osada nowożytna
6. Stary Redzeń. Stanowisko 1, nr na arkuszu 4	- osada nowożytna
7. Stary Redzeń. Stanowisko 2, nr na arkuszu 5	- osada nowożytna
8. Stary Redzeń. Stanowisko 3, nr na arkuszu 6	- ślad osadnictwa pradziejowego i osada nowożytna
9. Stary Redzeń. Stanowisko 4, nr na arkuszu 7	- ślad osadnictwa pradziejowego i osada nowożytna
10. Będzelin. Stanowisko 1, nr na arkuszu 9	- osada późnośredniowieczno-nowożytna
11. Będzelin. Stanowisko 2, nr na arkuszu 10	- osada nowożytna
12. Będzelin. Stanowisko 3, nr na arkuszu 11	- osada nowożytna
13. Będzelin. Stanowisko 4, nr na arkuszu 12	- ślad osadnictwa pradziejowego.

3.6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

3.6.1. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające z opracowań strategicznych odnoszących się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Koluszki

Opracowanie „Plan rozwoju lokalnego gminy Koluszki na lata 2004 - 2010”¹ zawiera w części dotyczącej oceny „aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze objętym wdrażaniem planu”, w punkcie „3. Turystyka i agroturystyka” wykaz obiektów zabytkowych - zespół dworsko-parkowy w Lisowicach oraz kościoły parafialne w Koluszkach i Gałkowie Dużym. W punkcie „4.4 Stan obiektów dziedzictwa kulturowego” plan określa obiekty dziedzictwa kulturowego uznając, że na to dziedzictwo na obszarze gminy składają się zespoły zabytkowej zabudowy (zespół dworsko-parkowy w Lisowicach, kościoły w Koluszkach i Gałkowie Dużym), rezerwy przyrodnicze (leśny w Gałkowie i wodny rzeki Rawki), pomniki przyrody (33 drzewa), zabytek techniki (wieża ciśnień w Koluszkach) oraz układy przestrzenne wsi (nazwane chronionymi układami turystycznymi) - Zapolice, Gałków Duży.

W punktach dotyczących „Identyfikacji problemów” dziedzictwo kulturowe nie zostało zanalizowane.

Plan rozwoju określa w interesującej nas problematyce:

1. mocne strony:

- dogodne połączenia komunikacyjne,
- sąsiedztwo aglomeracji łódzkiej,
- działania samorządu na rzecz wspierania inwestycji,
- zbilansowany budżet gminy i wysoki wskaźnik inwestycji,
- czyste środowisko naturalne,
- wysoki stopień zalesienia,
- rezerwy i pomniki przyrody na terenie gminy
- wysoki stopień zainwestowania urządzeniami infrastruktury technicznej (wodociągi, oczyszczalnia ścieków, sieć telefoniczna, energetyczna, gazociągi),
- wysoki stopień ludności aktywnej zawodowo,
- wysoki poziom wykształcenia mieszkańców,
- bogactwo kulturowe,
- oferta kulturalna oraz aktywność sportowa i rekreacyjna w mieście,
- działalność MOK, Miejskiej Biblioteki Publicznej,
- liczna i fachowa kadra oświatowa i sportowa.

2. słabe strony:

- zły stan techniczny dróg i chodników dla pieszych,
- brak planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy,

- malejąca dynamika przyrostu podmiotów gospodarczych,
- niski poziom świadomości mieszkańców w zakresie edukacji ekologicznej,
- brak systemu monitoringu środowiska,
- brak instytucji wspierania przedsiębiorczości,
- brak zaplecza okołobiznesowego, w szczególności noclegowego i turystyczno-hotelarskiego,
- zły stan domów komunalnych,
- brak ścieżek rowerowych,
- brak punktu informacji turystycznej,
- zbyt niskie nakłady na promocję kultury i sportu,
- niedostateczny dostęp do Internetu.

3. szanse:

- rozwój agroturystyki i budownictwa letniskowego,
- uzbrajanie terenów pod budownictwo mieszkaniowe, letniskowe i pod inwestycje,
- promocja i informacja w środkach masowego przekazu,
- zachowanie walorów środowiska naturalnego,
- rozwój przedsiębiorczości i aktywności społecznej,
- otwarcie na rynki zagraniczne,
- napływ kapitału zagranicznego i inwestorów
- fundusze strukturalne, Fundusz Spójności i programy wspólnotowe Unii Europejskiej.

4. zagrożenia:

- brak reformy finansów publicznych,
- brak instrumentów wspierania przedsiębiorczości i redukcji bezrobocia,
- niestabilny i niespójny system prawny,
- skażenia środowiska naturalnego
- nadmierny ruch samochodowy w centrum miasta,
- nieadekwatny podział środków finansowych w stosunku do ilości zadań przekazanych gminom
- przeznaczenie środków pomocowych na inwestycje regionalne lub ponadregionalne do dużych ośrodków,
- słaba kondycja finansowa samorządów.

Plan Rozwoju Lokalnego gminy Koluszki główny cel rozwoju gminy definiuje jak poniżej:

**Zapewnienie mieszkańcom wysokiego poziomu życia
poprzez przeciwdziałanie trwałej marginalizacji społecznej i ekonomicznej obszaru gminy
Koluszki,
wzrost konkurencyjności gminy Koluszki
poprzez podniesienie jakości podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej.**

Cel główny Plan Rozwoju dzieli na cele strategiczne, następnie na cele operacyjne. Z nich z kolei wynikają przyjęte w Planie zadania i projekty do realizacji. Do tematyki niniejszego opracowania odnoszą się:

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Działanie
II. Ochrona środowiska przyrodniczego i kształtowanie ładu przestrzennego.	2. dbanie o ład przestrzenny miasta i jego funkcjonalność dla mieszkańców	2.1. ochrona czystości i estetyki otoczenia życia mieszkańców, 2.2. zagospodarowanie i modernizacja terenów zielonych, 2.3. zwiększenie powierzchni terenów zielonych w mieście Koluszki,
III. Poprawa warunków	2. inwestycje w dziedzinie edukacyjno-oświatowej,	2.4. wytyczanie ścieżek edukacyjno-rowerowych dla młodzieży

życia mieszkańców gminy Koluszki poprzez podniesienie jakości podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej, dostęp do oświaty i edukacji, tworzenie korzystnych warunków zamieszkania.	3. tworzenie podstaw społeczeństwa informacyjnego,	szkolnej, 3.1. tworzenie publicznych punktów dostępu do Internetu, 3.2. elektroniczny obieg dokumentów w Urzędzie Miejskim,
IV. Pielęgnacja kultury i dziedzictwa cywilizacyjnego oraz rozwój sportu, rekreacji i turystyki na terenie gminy Koluszki	1. zachowanie stanu dziedzictwa kulturowego i jego promocja w skali lokalnej, 2. inwestycje w dziedzinie sportu, rekreacji i turystyki,	1.1. zachowanie stanu dziedzictwa kulturowego i jego promocja w skali lokalnej, 1.2. inwestycje w dziedzinie sportu, rekreacji i turystyki, 2.1. zagospodarowanie kompleksu terenów nad rzeką Mrogą i zbiornikiem wodnym w Lisowicach na potrzeby sportu, rekreacji i turystyki, 2.3. tworzenie ciągów rekreacyjnych.

W związku koniecznością dostosowania okresu obowiązywania Planu Rozwoju Lokalnego do nowego okresu programowania budżetu w Unii Europejskiej przyjęto zmianę omówionego wyżej „Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Koluszki” określając czas jego funkcjonowania na lata 2004-2013¹. Zmiana ta spowodowała przedłużenie okresu realizacji przyjętych wcześniej celów strategicznych i operacyjnych, jednocześnie umożliwiając rozszerzenie zakresu przyjmowanych do realizacji działań.

Wśród zadań i projektów przyjętych do realizacji znajdują się zadania wpisujące się potencjalnie w zakres niniejszego programu opieki nad zabytkami. Są to:

W ramach celu operacyjnego: **inwestycje w dziedzinie sportu, rekreacji i turystyki:**

Zadanie: Tworzenie ciągów rekreacyjnych, modernizacja i doposażenie boisk sportowych

- działanie 1. Rewitalizacja Parku w Koluszkach,
- działanie 2. Muzeum w przestrzeni - wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego – etap I - opracowanie koncepcji i wytyczenie szlaków turystycznych,
- kontynuacja działań rozpoczętych w ramach projektu Muzeum w przestrzeni zmierzających do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego- przewidziane do realizacji w latach 2010-2013.

W ramach celu operacyjnego: **Zachowanie stanu dziedzictwa kulturowego i jego promocja w skali lokalnej:**

Zadanie: Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego

- działanie 1 – budowa świetlicy wiejskiej we wsi Przanowice
- działanie 2 – renowacja zabytkowej kapliczki usytuowanej przy skrzyżowaniu ulicy 11 Listopada i ulicy Wiadukt w Koluszkach

„Plan odnowy miejscowości Felicjanów na lata 2011-2018” to opracowanie strategiczne, którego celem jest określenie działań prowadzących do poprawy jakości życia mieszkańców, zaspokojenia ich potrzeb społecznych i kulturalnych. Przyjęta strategia ma służyć również zachowaniu dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpływać na ich atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną.

Wśród zasobów mających służyć odnowie miejscowości wymienia się m. in.: drewniane domy (bez wskazania konkretnych obiektów), kapliczkę usytuowaną przy skrzyżowaniu dróg Felicjanów – Jezioro – Erazmów – ul. Krańcowa, XIX –wieczny cmentarz ewangelicki z zachowanymi pozostałościami 10 nagrobków i płytą upamiętniającą żołnierza niemieckiego poległego w 1914 r. oraz leżący na północ od ul. Krańcowej granitowy głaz upamiętniający ludność żydowską z miejscowości, wymordowaną przez hitlerowców w latach 1941-1942.

W dokonanej w opracowaniu analizie SWOT problematyka dziedzictwa kulturowego pojawia się wśród słabości uwarunkowań rozwoju, gdzie wskazano m.in.:

- brak środków finansowych na rozwój i zachowanie dziedzictwa kulturowego w miejscowości
- brak bazy infrastruktury społecznej przeznaczonej na działalność kulturalną i społeczną w miejscowości.

Wśród szans rozwoju opracowanie wymienia m.in.:

- duże zaangażowanie mieszkańców w sprawy rozwoju miejscowości,
- silną potrzebę rozwoju i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- wsparcie ze strony władz gminy działań ukierunkowanych na rozwój
- walory środowiska naturalnego.

Jako zagrożenia dla rozwoju określa się m.in.:

- brak dofinansowania ze środków unijnych przedsięwzięć z zakresu inwestycji infrastrukturalnych w dziedzinie kultury i zachowania dziedzictwa,
- niewykorzystanie potencjału społecznego na rzecz rozwoju miejscowości wynikające ze stanu infrastruktury kulturalnej.

Głównym celem działań na rzecz miejscowości jest:

**Wspieranie wszechstronnego i zrównoważonego rozwoju:
społecznego, kulturalnego i gospodarczego sołectwa Felicjanów i okolic
oraz poprawa infrastruktury we wsi Felicjanów, budowa świetlicy wiejskiej
oraz wszechstronny rozwój mieszkańców wsi.**

Aby wypełnić postawiony cel podjęto się realizacji działań, wśród których wymienia się również:

- zachowanie i rozwój wartości związanych z historią, kulturą i tradycją miejscowości.
- poprawę jakości środowiska naturalnego.

Wśród konkretnych zadań do realizacji w latach 2011-2018 jako priorytetowe zadanie określono budowę świetlicy wiejskiej. Nie przewidziano natomiast zadań związanych z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego wsi.

„Plan odnowy miejscowości Gałków Duży na lata 2008-2015” to opracowanie strategiczne mające na celu poprawę jakości życia mieszkańców, zaspokojenie ich potrzeb społecznych i kulturalnych. Plan ma służyć również zachowaniu dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpływać na ich atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną.

Wśród walorów mogących służyć rozwojowi miejscowości Plan wymienia:

- obszary leśne zajmujące prawie połowę powierzchni sołectwa, wraz z rezerwatem Gałków,
- sznurowy układ wsi
- zespół kościoła par. p.w. św. Trójcy – kościół, plebanie oraz lapidarium z pozostałościami starego cmentarza przykościelnego,
- cmentarz rzymsko-katolicki, z poł. XIX w.
- pomnik poświęcony powstańcom z 1863 r. wzniesiony w 1938 r. na pamiątkę potyczki między powstańcami a kozakami,
- muzeum i biblioteka w Gałkowie im. Leokadii Marciniak, gromadzące eksponaty związane z historią miejscowości i okolic, w tym pamiątki związane z bitwą między wojskami niemieckimi i rosyjskimi z 1914 r. Muzeum jednocześnie jest miejscem integrującym społeczność wiejską wokół imprez związanych z życiem mieszkańców.

W dokonanej w opracowaniu analizie SWOT wśród mocnych stron wymieniono m.in.:

- silnie zintegrowaną społeczność, zaangażowaną w życie miejscowości,
- działalność Muzeum i Biblioteki oraz innych organizacji jednoczących społeczność wsi.

Wśród słabych stron wymieniono m.in.:

- niewystarczający poziom środków finansowych na rozwój i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- zły stan techniczny bazy lokalowej przeznaczonej na działalność kulturalną i sportową,
- brak planu zagospodarowania przestrzennego miejscowości,
- brak ścieżek rowerowych i infrastruktury turystycznej.

Jako szanse określono:

- duże zaangażowanie mieszkańców w sprawy rozwoju wsi,
- silną potrzebę rozwoju i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- walory środowiska naturalnego.

Jako zagrożenia wymieniono:

- niedofinansowanie ze środków unijnych projektów z zakresu inwestycji infrastrukturalnych w dziedzinie kultury i zachowania dziedzictwa narodowego.

W Planie określono, że głównym celem podejmowanych działań jest:

**Rozwój miejscowości i jej mieszkańców
poprzez wykorzystanie zasobów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego, atrakcyjnego
położenia geograficznego oraz potencjału społecznego i kulturalnego, który występuje w Galkowie
Dużym.**

Dla osiągnięcia celu głównego przyjęto m.in. następujące priorytety:

- zachowanie i rozwój wartości kulturowych i przyrodniczych miejscowości,
- poprawę jakości środowiska naturalnego,
- poprawę warunków życia w miejscowości poprzez inwestycje w infrastrukturę społeczno-oświatową,
- aktywizację społeczną mieszkańców wsi.

Za najważniejsze zadanie służące odnowie miejscowości, związane z ochroną dziedzictwa kulturowego uznano remont biblioteki i muzeum w Galkowie.

„Plan odnowy miejscowości Przanowice na lata 2009 – 2016” to opracowanie o charakterze strategicznym. Określone w nim działania mają służyć poprawie jakości życia mieszkańców w wymiarze społecznym i kulturalnym, umożliwić zachowanie tożsamości społeczności wsi, a także nakreślić kierunki działań promocji obszarów wiejskich.

Wśród zasobów służących odnowie wsi Plan wymienia m.in.:

- urozmaicony krajobraz w północnej części sołectwa ze względu na źródłowy odcinek Mrogi.
- cmentarz ewangelicki z I poł. XIX w.,
- kilka drewnianych domów.

W dokonanej analizie SWOT Plan wśród mocnych stron wymienia m.in.:

- silne zintegrowanie społeczności i jej zaangażowanie w życie miejscowości,
- czyste środowisko naturalne.

Wśród słabych stron wskazuje m.in.:

- niewystarczający poziom środków finansowych na rozwój i zachowanie dziedzictwa kulturowego w miejscowości,
- brak bazy lokalowej przeznaczonej na działalność kulturalną i społeczną,
- brak planu zagospodarowania przestrzennego wsi,
- brak ścieżek rowerowych i infrastruktury turystycznej.

Jako szanse wymienia m.in.:

- duże zaangażowanie mieszkańców w sprawy rozwoju miejscowości,
- silną potrzebę zachowania dziedzictwa kulturowego,
- walory środowiska naturalnego.

Jako zagrożenie wskazuje m.in.:

- niedofinansowanie ze środków unijnych projektów z zakresu inwestycji infrastrukturalnych w dziedzinie kultury i zachowania dziedzictwa kulturowego,

- niewykorzystanie potencjału społecznego na rzecz rozwoju miejscowości z powodu braku infrastruktury kulturalnej.

Jako główny cel rozwoju miejscowości Plan określa:

**Rozwój miejscowości i jej mieszkańców
poprzez wykorzystanie zasobów przyrodniczych, dziedzictwa kulturowego, atrakcyjnego
położenia geograficznego oraz potencjału społecznego i kulturalnego, który występuje w
Przanowicach.**

formułując m.in. następujące priorytety:

- zachowanie i rozwój wartości związanych z historią, kulturą i tradycją miejscowości,
- poprawę jakości środowiska naturalnego,
- poprawę warunków życia w miejscowości poprzez inwestycje w infrastrukturę społeczno-oświatową w tym budowę świetlicy wiejskiej i sali komputerowej,
- aktywizację społeczną mieszkańców wsi.

Wśród działań przewidzianych do realizacji w czasie obowiązywania Planu przewidziano m.in.:

- budowę świetlicy wiejskiej,
- wytyczenie oraz oznaczenie szlaków turystycznych w miejscowości Przanowice.

3.6.2. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki

W zmianie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki określono m. in. stan i zakres ochrony dziedzictwa kulturowego. Stwierdzono, że na analizowanym obszarze występują obiekty wpisane do rejestru zabytków, objęte ewidencją konserwatorską, a także liczne obiekty nie objęte ochroną konserwatorską, które ze względu na wartość historyczno-architektoniczną i stan zachowania zasługują na ochronę.

Opracowanie analizuje dziedzictwo kulturowe - stanowiska archeologiczne, zabytkowe układy przestrzenne, kompleksy zabudowań historycznych oraz pojedyncze obiekty budowlane, walory krajobrazowe, tradycje, powiązanie ze środowiskiem przyrodniczym, kulturę i oświatę.

Wśród wartości dziedzictwa kulturowego, stanowiących o atrakcyjności obszaru wymieniono:

- stanowiska archeologiczne z VI - VIII wieku,
- obiekty zabytkowe z XVIII i XIX w., w tym zespoły budynków kolejowych,
- harmonijną zabudowę ulic: Brzezińskiej i 3 - go Maja,
- układy ruralistyczne na terenie gminy (w tym układ wsi sznurowej - Gałków Duży z charakterystyczną zabudową drewnianą w układzie kalenicowym),
- walory krajobrazowe,
- ślady tradycji walk o niepodległość.

Za elementy tożsamości funkcjonalno - przestrzennej obszaru uznano:

- linie kolejowe stanowiące o wysokiej komunikacyjnej randze Koluszek oraz związane z nimi zabytkowa zabudowa i infrastruktura,
- krajobraz,
- pasma zabudowy zagrodowej wśród pól w otwartym krajobrazie rolniczym o falistym urzeźbieniu,
- rozległe obszary wiejskie
- węzły sieciowych elementów infrastruktury technicznej, czyniące z obszaru gminy newralgiczny punkt sieci przemysłowych nośników energetycznych.

Poza budynkami uwzględnionymi w wykonanej w 2007 r. gminnej ewidencji zabytków

dla gminy Koluszki, studium wymienia również inne obiekty o dużej wartości historyczno-architektonicznej, będące świadectwem tradycyjnego budownictwa wiejskiego i organizacji przestrzeni wsi:

Wieś Będzelin - domy ul. Główna 17, 25, 29, 35, 45, ul. Strażacka 14, 42, kapliczka przy ul. Główniej

Wieś Borowa - domy ul. Długa 94, 129, 183, 205, kapliczka na ul. Długiej

Wieś Erazmów - kapliczka

Wieś Felicjanów - domy 14, 27, 49

Wieś Gałków Duży - domy nr 18, 30, 43, 92, 167

Wieś Gałkówek Parcela - kapliczka

Wieś Jeziorko - dom nr 42

Wieś Kaletnik - domy ul. Główna 87 i 91, ul. Klonowa 1, ul. Kościelna 13, 16, 20, 21, 22, 25, 30, 49, ul. Piotrkowska 8

Miasto Koluszki - domy Łódzka 1, ul. Juliusza Słowackiego 1, ul. Stanisława Wigury 21, kapliczki przy ulicach Piotrkowskiej i Brzezińskiej

Wieś Nowy Redzeń - domy nr 11, 20

Wieś Przanowice - dom nr 43

Wieś Regny - domy ul. Główna 17, 39, 67

Wieś Różycza - domy ul. Kolejowa 10/2, 28, ul. Sportowa 1, 18, ul. Towarowa 3, 12

Wieś Stary Redzeń - domy nr 9, 21, 33, 50, 52, 72, 80, stodoła w zagrodzie nr 26

Wieś Żakowice - domy ul. Piotrkowska 26, 57, 125, kapliczka.

Określone zostały również 63 stanowiska archeologiczne zidentyfikowane w ramach prac badawczych Archeologiczne Zdjęcie Polski, położone we wsiach Jeziorko, Kolonia Długie, Koluszki, Katarzynów, Nowy Redzeń, Stary Redzeń, Będzelin, Zielona Góra, Gałków Duży, Gałkówek Parcela, Różycza, Borowa, Gałków Mały, Świny - Pieńki, Wierzchy Stare, Regny.

Obok cmentarzy uwzględnionych we wspomnianej wyżej gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluszki, istnieją także dwa cmentarze we wsi Gałkówek Kolonia - cmentarz ewangelicki (nieczynny) z pocz. XX w. oraz cmentarz wojenny z I wojny światowej.

Studium stwierdza, że na terenie miasta i gminy nie istnieją żadne formy ochrony krajobrazu kulturowego. Proponuje objęcie ochroną:

- obszaru centrum miasta Koluszki w rejonie ulic Brzezińskiej i 3 Maja,
- zespołu kolejowych budynków mieszkalnych wraz z zabudową towarzyszącą oraz wieżą ciśnień - obiekty położone w Koluszkach przy ul. Kolejowej,
- strefy ekspozycji kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach,
- strefy ekspozycji kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

W analizie S.W.O.T. środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego określono:

- Siły:
- funkcjonujące powiązania ekologiczne z zewnętrznymi układami przyrodniczymi,
 - wysokie walory środowiska przyrodniczego służące rozwojowi rekreacji,
 - zróżnicowanie przestrzennych struktur przyrodniczych i urbanistycznych,
 - istnienie obiektów o znaczących walorach kulturowych i historycznych,
 - działalność MOK, Miejskiej Biblioteki Publicznej,
 - wydawnictwa lokalne,
- Słabości:
- występowanie szpecących obiektów w obszarach o wykształconym historycznie charakterze zabudowy,

- brak aktów prawa miejscowego (miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego) chroniących i kształtujących tereny wartościowe przyrodniczo i kulturowo,
 - niski poziom świadomości mieszkańców w zakresie edukacji ekologicznej,
 - brak systemu monitoringu środowiska,
 - istnienie zagrożeń nadzwyczajnych związanych z magazynowaniem, transportem i przesyłem produktów ropopochodnych,
- Szanse:
- realizacja przy wsparciu środkami zewnętrznymi działań rewitalizacyjnych w obszarze miasta,
 - wykorzystanie obiektów zabytkowych dla budowania wizerunku i tożsamości miasta,
 - budowa wizerunku gminy jako miejsca atrakcyjnego dla zamieszkania i wypoczynku,
 - powstanie w Lisowicach planowanego sezonowego ośrodka wodnego o funkcji rekreacji, sportu i turystyki,
 - wzrost popularności aktywnych form wypoczynku wykorzystujących walory przyrodnicze i kulturowe,
 - stworzenie kompleksowego, informacyjno-promocyjnego serwisu internetowego,
- Zagrożenia:
- brak działań mających na celu ochronę i rewitalizację dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
 - brak wsparcia finansowego dla działań na rzecz ochrony zabytków,
 - zbyt niskie nakłady na promocję kultury i sportu.

Wśród głównych wniosków wynikających z analizy uwarunkowań zamieszczono m.in. dotyczące dziedzictwa kulturowego:

- a) miasto i gmina dysponują obiektami zabytkowymi wartościowymi kulturowo i historycznie dającymi podstawę dla budowy jej wizerunku i tożsamości,
- b) zasoby przyrodnicze w obszarze miasta i w jego otoczeniu dają bazę do rozwoju funkcji mieszkaniowych i turystycznych gminy,
- c) struktury przestrzenne centrum miasta są zdegradowane i wymagają rewitalizacji,
- d) istniejące obiekty wartościowe wymagają objęcia ochroną.

Studium definiuje nadrzędny cel rozwoju gminy Koluszki:

- Rozwój społeczno-gospodarczy miasta, wzrost poziomu życia mieszkańców poprzez:**
- **przeciwdziałanie trwałej marginalizacji społecznej i ekonomicznej obszaru gminy Koluszki,**
 - **wzrost konkurencyjności gminy,**
 - **podniesienie jakości podstawowej infrastruktury technicznej i społecznej,**
 - **umacnianie pozycji miasta w regionie jako znaczącego ośrodka przemysłowego i usługowego sprzyjającego rozwijaniu przedsiębiorczości,**
 - **tworzenie wizerunku gminy jako miejsca o wysokich walorach przyrodniczych, atrakcyjnego dla zamieszkania i rekreacji,**
 - **dążenie do zrównoważonego rozwoju funkcji i racjonalnego zagospodarowania przestrzeni zgodnie z wymogami ochrony środowiska i ład przestrzennego.**

Celowi nadrzędnemu studium podporządkowuje główne cele strategiczne:

1. **Poprawa warunków i poziomu życia mieszkańców oraz łagodzenie negatywnych skutków transformacji systemowej.**

2. Ochrona środowiska realizowana m.in. poprzez:

- ochronę terenów cennych przyrodniczo przed beładnym zainwestowaniem,
- rozwój sieci kanalizacyjnych oraz sieci gazowej.

3. Ochrona dóbr kultury realizowana m.in. poprzez:

- zachowanie stanu dziedzictwa kulturowego i jego promocja w skali lokalnej,
- uporządkowanie zainwestowania w centrum miasta w nastawieniu na ochronę i ekspozycję wartościowych obiektów i przestrzeni.

4. Kształtowanie ładu przestrzennego realizowana m.in. poprzez:

- doskonalenie struktury przestrzennej miasta pod kątem jej funkcjonalności oraz racjonalne jej przekształcenie w dostosowaniu do potrzeb dalszego jej rozwoju,
- dbałość o ład przestrzenny - sukcesywne opracowywanie planów miejscowych dla miasta i terenów gminy wymagających ochrony.

5. Stymulowanie i inicjowanie trwałych tendencji rozwojowych gospodarki realizowane m.in. poprzez:

- tworzenie warunków dla restrukturyzacji i unowocześnienia przemysłu i rynku usług,

6. Rozwój obszarów wiejskich w gminie realizowany m.in. poprzez:

- tworzenie warunków dla transformacji strukturalnych na obszarach wiejskich,
- rozwój przedsiębiorczości, aktywności pozarolniczej,
- ochronę dziedzictwa kulturowego.

W rozdziale „Kierunki ochrony, rozwoju zasobów i kształtowania dziedzictwa kulturowego” stwierdzono, że największe zagrożenie dla ochrony tego dziedzictwa stanowi niski stan świadomości mieszkańców. Niewiedza o wartości zabytków, o skutkach wyrwania ich z kontekstu, o ich znaczeniu dla tożsamości gminy, o trudności ich odtworzenia, a także ignorancja i konformizm, powodują między innymi usunięcie wielu zabytków dla zapewnienia miejsca dla nowych obiektów.

Studium przyjmuje dla ochrony, rozwoju zasobów i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy następujące **kierunki polityki przestrzennej**:

. Rewaloryzacja istniejących zasobów oraz tworzenie nowych wartości kulturowych w przestrzeniach publicznych miasta i gminy,

. Ochrona elementów dziedzictwa kulturowego jako istotnych dla budowania tożsamości miasta i gminy,

. Tworzenie obrazu miasta i gminy rozwijających się harmonijnie, wykorzystujących i szanujących swoje dziedzictwo.

Dla ochrony zespołów obiektów zabytkowych studium wyznacza strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefę „B” – strefę ochrony terenów historycznych układów przestrzennych, której granicach ochronie podlegają: obszary i obiekty wpisane do rejestru zabytków, ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź gminnej ewidencji zabytków, elementy historycznego rozplanowania (sieć uliczna w pierwotnych liniach rozgraniczających, zachowane stare podziały własnościowe w strefie przyulicznej), skala i tradycje kształtowania zabudowy. Strefą tą objęto:

- zespół osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach,
- zabudowę wzdłuż ulic Brzezińskiej i 3 Maja w Koluszkach,
- wieś sznurową w Gałkowie Dużym.

Określono także zasady ochrony w poszczególnych obszarach:

W strefie ochrony konserwatorskiej zespołu osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach:

- zachowanie w jak najlepszym stanie technicznym istniejących obiektów zabytkowych oraz nie dopuszczenie do dalszej ich degradacji,
- poprawa ekspozycji zabytkowych zespołów przestrzennych,
- stopniowe eliminowanie obiektów dysharmonijnych,
- wykazanie szczególnej dbałości o rodzaj nawierzchni ulic i ciągów pieszych oraz zieleni w obrębie zespołu oraz o dobór odpowiednich obiektów małej architektury,

- wprowadzenie zmian w zagospodarowaniu przestrzeni publicznej, a w szczególności urządzeń infrastruktury technicznej, lokalizacji obiektów budowlanych i inżynierskich, małej architektury oraz wyglądu i formy reklam w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

W strefie ochrony konserwatorskiej zabudowy wzdłuż ulic Brzezińskiej i 3 Maja:

- bezwzględne zachowanie istniejących linii zabudowy oraz uzupełnianie zabudowy pierzejowej poprzez wprowadzenie obowiązującej linii zabudowy,
- zachowanie istniejących obiektów zabytkowych,
- poprawa ekspozycji zabytkowych zespołów przestrzennych, objęcie nadzorem konserwatorskim lokalizacji, form i gabarytów obiektów nowo realizowanych, eliminacja obiektów dysharmonijnych,
- zachowanie skali, kąta nachylenia połaci dachowych, materiału pokrycia oraz materiału i podziałów elewacji przy wymianie zabudowy,
- ochrona i rekonstrukcja historycznych nawierzchni ulic i ciągów pieszych oraz zieleni w obrębie zespołu.

W strefie ochrony konserwatorskiej wsł sznurowej Gałków Duży:

- zachowanie tradycyjnej zabudowy drewnianej,
- nawiązywanie gabarytami i formą architektoniczną nowej zabudowy do zachowanej tradycyjnej zabudowy drewnianej.

Strefę „E” – strefę ochrony ekspozycji zabytkowych oraz szczególnie wartościowych nie zabytkowych obiektów i układów przestrzennych. Strefę tę wyznaczono w rejonach:

- zespołu kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach,
- zespołu kościoła św. Katarzyny w Koluszkach,
- zespołu kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

Studium określa zasady zachowania ekspozycji w wyżej wymienionych obszarach:

- zakaz wszelkich działań przestrzennych mogących pogorszyć ekspozycję chronionych zespołów, w tym wprowadzenie nowo projektowanych napowietrznych linii przesyłowych, nasadzeń i pełnych ogrodzeń przesłaniających wgląd w kierunku chronionych zespołów,
- możliwość wprowadzenia zabudowy w strefie eksponowania zespołów kościoła parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i kościoła św. Katarzyny w Koluszkach o wysokości nie przekraczającej 12 metrów,
- zakaz realizacji zabudowy w strefie eksponowania kościoła parafialnego p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

Studium określa zasady ochrony obiektów i obszarów zabytkowych oraz stanowisk archeologicznych, a także zasady ochrony krajobrazu kulturowego w planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego. Stwierdza, że w ustaleniach tych planów należy zagwarantować ochronę krajobrazu kulturowego poprzez określenie zakresu dopuszczalnych przekształceń przy obiektach zabytkowych oraz ich otoczeniu.

Studium wyznacza rowerowe trasy turystyczne dające możliwość zwiedzania miejsc i obszarów zabytkowych:

- a) trasę rowerową „W dolinie rzeki Mrogi” (w porozumieniu z gminami Brzeziny i Rogów),
- b) trasę rowerową „Przez las koluszkowski” (w porozumieniu z gminą Brójce),
- c) trasę rowerową „W dolinie rzeki Rawki do Jeżowa” (w porozumieniu z gminą Jeżów),
- d) trasę rowerową „Szlakiem cmentarzy ewangelickich”.

3.6.3. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego wynikające z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta oraz gminy Koluszki

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Koluszki oraz gminy Koluszki w zakresie wymogów ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ustalają:

- **Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębu ewidencyjnego | Nr 1 Miasta Koluszki** w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego ustala:

- zachowanie obiektów zabytkowych o mniejszej wartości historycznej - domy przy ul. Brzezińskiej nr 88, 97, 105, 110, 119, 131, 138, 146, 147, 156, 176.
- dla zabytkowych obiektów przeznaczonych do zachowania:
- nakaz zachowania zabytkowego charakteru obiektów pod względem formy, materiału

i detalu,

- nakaz zachowania pierwotnej formy stolarki (w zakresie historycznych podziałów i materiału),
- zakaz stosowania okładzin winylowych (typu siding) i z blachy trapezowej w elewacjach budynków,
- zakaz stosowania jaskrawych barw w elewacjach i detalach,
- obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Obiekty zabytkowe przeznaczone do zachowania występują w obszarach oznaczonych symbolami A2MNU, A11MNU, A15MNU i A25MN.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębu ewidencyjnego Nr 5 Miasta Koluszki w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego ustala:

- ochronę konserwatorską zabytkowych obiektów architektonicznych o szczególnym znaczeniu dla tożsamości miasta, wpisanych do ewidencji zabytków - do bezwzględneho zachowania. Dotyczy to domów przy ul. 11 Listopada 20 i ul. Tadeusza Kościuszki 11.
- zachowanie obiektów zabytkowych o mniejszej wartości historycznej. Dotyczy to domów przy ul. 11-go Listopada 26, przy zbiegu ulic 11 Listopada i Piotra Ściegiennego oraz 11 Listopada i Jana Kilińskiego, przy ul. Jana Kilińskiego 4, 6, przy ul. Wołyńskiej 1, przy ul. Warszawskiej 9, 20, 25, przy ul. Tadeusza Kościuszki 5, 8, 10, 12, 45 (oficyna), przy ul. Poprzecznej 1 i 5. Brzezińskiej nr 88, 97, 105, 110, 119, 131, 138, 146, 147, 156, 176.
- strefę ochrony ekspozycji „E” obejmującą obszar zabezpieczający właściwą ekspozycję obiektów i zespołów zabytkowych, oznaczoną na rysunku planu.

Dla obiektów zabytkowych objętych ochroną konserwatorską oraz zabytkowych obiektów przeznaczonych do zachowania plan ustala:

- nakaz zachowania zabytkowego charakteru obiektów pod względem formy, materiału i detalu,
- nakaz zachowania pierwotnej formy stolarki (w zakresie historycznych podziałów i materiału),
- zakaz stosowania okładzin winylowych (typu siding) i z blachy trapezowej w elewacjach budynków,
- zakaz stosowania jaskrawych barw w elewacjach i detalach,
- obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W strefie ochrony ekspozycji „E” plan ustala:

- zakaz lokalizacji nowej zabudowy,
- nakaz zachowania ekspozycji od strony ulic,
- zakaz lokalizacji tymczasowych obiektów budowlanych.

Obiekty zabytkowe objęte ochroną konserwatorską występują na obszarach oznaczonych symbolami D12U, D14MN, D29MN, obiekty przeznaczone do zachowania występują w obszarach oznaczonych symbolami D10MN, D14MN, D15MN, D24MN, D26MN, D28-29MN, D38MN i D86MN.

W granicach strefy ekspozycji „E” znajdują się obszary oznaczone symbolami D12U, D14MN, D29MN.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębów ewidencyjnych Nr 7 i 8 Miasta Koluszki w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego ustala:

- ochronę konserwatorską niżej wymienionych zabytkowych obiektów architektonicznych o szczególnym znaczeniu dla tożsamości miasta, wpisanych do ewidencji zabytków - do bezwzględneho zachowania:
- dom przy ul. Partyzantów 1,
- zespół sakralny - kościół parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP i plebania,
- krzyż kamienny przy zbiegu ulic 11 Listopada i Partyzantów.
- zachowanie obiektów zabytkowych o mniejszej wartości historycznej - domy przy zbiegu ulic Partyzantów i Słonecznej, dom przy ul. Leśnej 12, dom przy zbiegu ul. Św. Stanisława Kostki i ul. Partyzantów, domy przy ul. Partyzantów 11, 17, 26, dom przy ul. Św. Stanisława Kostki 20, domy przy ul. 11 Listopada 13, 23, 33, 47, cmentarz rzymsko-katolicki przy ul. 11 Listopada.
- strefę ochrony ekspozycji „E” obejmującą obszar zabezpieczający właściwą ekspozycję obiektów i zespołów zabytkowych,
- strefę ochrony archeologicznej.

Dla zabytkowych obiektów objętych ochroną konserwatorską oraz zabytkowych obiektów

przeznaczonych do zachowania plan ustala:

- nakaz zachowania zabytkowego charakteru obiektów pod względem formy, materiału i detalu,
- nakaz zachowania pierwotnej formy stolarki (w zakresie historycznych podziałów i materiału),
- zakaz stosowania okładzin winylowych (typu siding) i z blachy trapezowej w elewacjach budynków,
- zakaz stosowania jaskrawych barw w elewacjach i detalach,
- obowiązek uzgadniania wszelkich prac budowlanych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W strefie ochrony ekspozycji „E” plan ustala:

- zakaz lokalizacji nowej zabudowy,
- nakaz zachowania ekspozycji od strony ulic,
- zakaz lokalizacji tymczasowych obiektów budowlanych.

W strefie ochrony archeologicznej plan ustala:

- przeprowadzenie na koszt właściciela lub użytkownika gruntu nadzorów archeologicznych przy wszelkich inwestycjach,
- na prowadzenie nadzorów archeologicznych należy uzyskać pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków. O pozwolenie należy wystąpić nie później, niż 14 dni przed rozpoczęciem inwestycji,

- w sytuacji ujawnienia nowego stanowiska archeologicznego wymagane jest wykonanie badań archeologicznych. Wszystkie nowo odkryte stanowiska archeologiczne należy oznaczyć, zabezpieczyć i powiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Obiekty zabytkowe objęte ochroną konserwatorską występują na obszarach oznaczonych symbolami E11MWU, E31MN. Obiekty przeznaczone do zachowania występują w obszarach oznaczonych symbolami E16MNU, E31-32MN, E34MN, E46MNU i E50MNU.

W granicach strefy ekspozycji „E” znajdują się obszary oznaczone symbolami E11MWU, E16MNU, D29MN.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu Lisowice w gminie Koluszki ustala:

- w zakresie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:
- obowiązek zachowania i pielęgnacji pomników przyrody (grupy drzew zlokalizowanych w parku podworskim w Lisowicach).
- w zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ochronę:
- założenia parkowego wraz z jego otoczeniem, wpisanego do rejestru zabytków,
- wnętrz zabytkowych pałacu w Lisowicach wpisanych do rejestru zabytków,
- pałacu w Lisowicach wpisanego do wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- pozostałości budowli (prawdopodobnie kaplicy zlokalizowanej nad brzegiem zbiornika Lisowice,
- stanowisk archeologicznych.

Dla ochrony założenia parkowego wpisanego do rejestru zabytków, Plan ustala:

- porządkowanie i rewitalizację terenu;
- zachowanie i ochronę obiektów o wartościach zabytkowych;
- zachowanie istniejących osi widokowych;
- obowiązek kontynuacji historycznych cech rozplanowania oraz form zabudowy;
- obowiązek zachowania i konserwacji istniejącego drzewostanu;
- dopuszczenie wycinki pojedynczych drzew i krzewów, uwarunkowanej ich stanem zdrowotnym;
- dopuszczenie nasadzenia drzew i krzewów wyłącznie jako uzupełnienie zabytkowej kompozycji zieleni;
- stosowanie reklam ujednoliconych pod względem formy, przytwierdzonych do elewacji, latarni lub wolnostojących mieszczących reklamę kilku podmiotów;
- budowę linii elektroenergetycznych i telekomunikacyjnych wyłącznie jako kablowych;
- obowiązek uzgodnienia z WKZ prowadzenia działań inwestycyjnych oraz dotyczących gospodarki drzewostanem.

Dla ochrony wnętrz zabytkowych pałacu w Lisowicach Plan ustala:

- zachowanie i konserwację substancji zabytkowej;
- obowiązek planowania i prowadzenia działań inwestycyjnych przy i w obiekcie zgodnie z wymogiem przepisów odrębnych.
- obowiązek dążenia do pełnej rewitalizacji obiektu.

Dla ochrony pozostałości budowli (kaplicy) zlokalizowanej nad brzegiem zbiornika Lisowice Plan ustala:

- zachowanie, konserwację i zabezpieczenie pozostałości budowli;
- dostosowanie do funkcji miejsca wypoczynku, punktu widokowego itp.;
- dopuszczenie odbudowy obiektu;
- obowiązek uzgodnienia działań inwestycyjnych przy obiekcie z WKZ;

Dla ochrony stanowisk archeologicznych Plan ustala:

- granice stref ochrony archeologicznej obejmujące obszary potencjalnych stanowisk archeologicznych o promieniu 100 m od istniejących stanowisk, dla których obszarów istnieje obowiązek zgłoszenia WKZ zamiaru realizacji inwestycji oraz uzgodnienia z WKZ zasad prowadzenia prac, w tym ewentualnego przeprowadzenia nadzorów archeologicznych przy wszelkich inwestycjach związanych ze zmianą zagospodarowania terenu tam gdzie prowadzone będą roboty ziemne.

W przypadku odkrycia nowego stanowiska archeologicznego Plan ustala obowiązek:

- przerwania prac budowlanych,
- oznaczenie i zabezpieczenia stanowiska,
- powiadomienia o nim WKZ,
- udostępnienia terenu do przeprowadzenia badań archeologicznych.

4. Diagnoza stanu zabytków krajobrazu i dziedzictwa kulturowego

Najcenniejszy na terenie gminy zespół zabytkowy, objęty ustawową formą ochrony zabytków w postaci wpisu do rejestru zabytków to zespół dworsko-parkowy w Lisowicach. Stanowi on siedzibę domu opieki społecznej dla dorosłych. Dwór jest w dobrym stanie zachowania. Na wschód od dworu rozciąga się park krajobrazowy o zróżnicowanym drzewostanie. Park w bezpośrednim sąsiedztwie dworu jest pielęgnowany, jednak ogólnie stwarza wrażenie zaniedbanego. Obiekt wymaga działań rewaloryzacyjnych.

Pozostałe omawiane w tym punkcie obiekty wpisane są do gminnej ewidencji zabytków.

Neogotyckie kościoły - parafialny p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach i p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym są w bardzo dobrym stanie zachowania.

Osiedle mieszkaniowe pracowników kolei w Koluszkach stanowi bardzo charakterystyczny dla miasta zespół zabudowy symbolizujący tradycje kolejarskie. Obiekty mieszkaniowe i budowle techniczne ze stanowiącą dominantę wysokościową wieżą ciśnień, widoczne są z trasy linii kolejowych. Zespół ten podlega różnym działaniom lub zaniechaniem działań, mającym niekorzystny wpływ na jego stan zachowania i estetykę. W budynkach mieszkalnych masowo wymieniana jest historyczna drewniana stolarka okienna. Należy domyślać się, że poszczególne lokale mieszkalne remontowane są przez lokatorów w zakresie odpowiadającym ich możliwościom finansowym, z reguły z zastosowaniem najtańszych materiałów budowlanych i bez dbałości o ujednolicenie elementów architektonicznych widocznych w elewacjach budynków (w tym stolarka okienna z PCV o odmiennej od stolarki historycznej kolorystyce). Towarzyszące zabudowie mieszkaniowej budynki gospodarcze są w złym stanie zachowania ze względu na brak napraw. Znacząca w krajobrazie kulturowym miasta kolejowa wieża ciśnień jest w złym stanie zachowania ze względu na brak użytkownika i brak napraw. Zagrożenie dla wieży stanowią także działania inwestycyjne w jej sąsiedztwie.

Większość znajdujących się na terenie gminy cmentarzy ewangelickich, będących materialną pamiątką o mieszkańcach gminy tego wyznania, nie ma zapewnionej bieżącej opieki. Zaniedbane, o zatartym układzie przestrzennym, często o zdewastowanych ogrodzeniach wymagają pilnych działań pielęgnacyjnych i rewaloryzacyjnych.

Podobnie pielęgnacji i rewaloryzacji wymagają cmentarze z I wojny światowej stanowiące pozostałość po Bitwie Łódzkiej z 1914 r.

Zabytkowa zabudowa mieszkaniowa stanowi z reguły własność prywatną. Jest ona w dobrym lub średnim stanie zachowania.

W niniejszym opracowaniu, w ślad za gminnym programem opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Koluszki opracowanego na lata 2008 – 2011 przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji

Zabytków w Łodzi, jako mające wpływ na zachowanie i funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego gminy określa się:

- wśród atutów i szans
- walory krajobrazowe i przestrzenne miasta i gminy,
 - znaczny zakres inwestycji infrastrukturalnych,
 - rozwój działalności organizacji, szczególnie o profilu społeczno-kulturalnym,
 - podmioty gospodarcze działające w sferze usług i produkcji,
 - istniejącą bazę materialną usług,
 - tradycje wielofunkcyjnej usługowej miasta,
 - aktywność i zaangażowanie mieszkańców gminy w ochronę walorów przyrodniczo-kulturowych i miejscowości ich zamieszkania.
- wśród słabości i zagrożeń
- uciążliwości dla stanu środowiska ze strony transportu tranzytowego
 - dekapitalizację zabudowy w historycznym centrum miasta
 - brak znaczącej oferty noclegowej i gastronomicznej bazy turystycznej
 - degradację niewykorzystanych obiektów przemysłowych
 - brak stref ruchu spowolnionego, ścieżek rowerowych i tras pieszych
 - brak przestrzeni publicznych (np. park miejski).

Poza podaną wyżej oceną kondycji dziedzictwa kulturowego gminy, istotne jest określenie wpływu na tę kondycję obowiązującego do 2012 r. gminnego programu opieki nad zabytkami dla miasta i gminy Koluszki, opracowanego przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi.

W trakcie realizacji tego Programu samorząd gminny wykonał fundamentalne działania mające znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego gminy - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy dla części obrębu Lisowice, w którego granicach położony jest wpisany do rejestru zabytków zespół dworsko - parkowy w Lisowicach oraz zmianę studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki, dla której Program był materiałem wyjściowym.

Wykonano także prace renowacyjne we wnętrzach kościołów - parafialnego p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Koluszkach i p.w. św. Trójcy w Gałkowie Dużym.

Na terenie cmentarza z I wojny światowej w Gałkowie Małym wykonano prace porządkowe i konserwatorskie. Nawiązano współpracę pomiędzy Nadleśnictwem Brzeziny a Gminą Brzeziny i Gminą Koluszki dotyczącą utrzymania i rewaloryzacji cmentarzy wojennych oraz tworzenie szlaków turystycznych na terenie Bitwy Łódzkiej 1914 r., a także edukacji przyrodniczo-historycznej.

Wykonano inwentaryzację atrakcji turystycznych na terenie gminy Koluszki, w tym obiektów zabytkowych oraz rozpoczęto realizację przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni- wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego”.

W ramach edukacji kulturowej przeprowadzono działania popularyzujące wśród młodzieży historię, walory turystyczne i zabytki gminy, wydano także folder informujący o obiektach zabytkowych i wydarzeniach historycznych na terenie gminy Koluszki.

5. Cele gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2012-2015

Zagadnienia związane z opieką nad zabytkami stanowią dla samorządu gminnego istotny obszar działania. Wobec tego przyjmuje się, że celami gminnego programu opieki nad zabytkami jest:

- 1. Podniesienie w hierarchii ważności zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako wyraz uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.**
- 2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.**
- 3. Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego.**
- 4. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.**
- 5. Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Ochrona tradycji wielokulturowości.**
- 6. Przygotowanie właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych UE.**

Spodziewane efekty działań prowadzących do realizacji celu „Podniesienie w hierarchii ważności zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami - jako wyraz uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy” to:

1. Uwzględnienie specyficznego zasobu obszaru gminy w jej rozwoju społeczno-gospodarczym.
2. Objęcie Lokalnym Programem Rewitalizacji wszystkich obszarów wskazanych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszki.
3. Ustanowienie z woli samorządu ustawowej formy ochrony zabytków - parku kulturowego zespołu osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach. Stworzenie warunków wykorzystania możliwości pozyskania zewnętrznych środków na finansowanie ochrony tego wyróżniającego się zespołu funkcjonalno-przestrzennego.
4. Wykorzystanie obiektów i obszarów zabytkowych dla wykreowania produktu turystycznego gminy.
5. Ułatwienie dostępu do informacji o obiektach zabytkowych i dziedzictwie kulturowym gminy.
6. Systematyczna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków.
7. Dokonanie oceny stanu zachowania cmentarzy z I wojny światowej przed obchodami 100 rocznicy Bitwy Łódzkiej 1914 r. oraz cmentarzy ewangelickich.
8. Uczestnictwo w pracach prowadzących do utworzenia ogólnopolskiego (docelowo międzynarodowego) szlaku frontu wschodniego I Wojny Światowej.
9. Zapewnienie właściwej ochrony obiektom i obszarom zabytkowym.
10. Stworzenie warunków do pełniejszej współpracy z rządowymi służbami ochrony zabytków.

Spodziewane efekty działań prowadzących do realizacji celu „Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i

środowiska przyrodniczego.” to:

1. Zachowanie obszarów i obiektów wyróżniających z otoczenia tereny gminy Koluszki.
2. Zachowanie historycznych układów ruralistycznych.
3. Zapobieganie rozpraszaniu zabudowy.
4. Zespolenie zasad ochrony przyrody i dziedzictwa kulturowego.
5. Stworzenie oferty turystycznej wykorzystującej walory przyrodnicze i kulturowe gminy.
6. Uzyskanie możliwości finansowania i realizacji zintegrowanych programów ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.
7. Renowacja parku w Koluszkach.
8. Przeniesienie na teren gminy dobrych wzorów działań wobec obiektów zabytkowych.

Spodziewane efekty działań prowadzących do realizacji celu „Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego” to:

1. Rozszerzenie grona aktywnych partnerów współdziałania w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.
2. Uświadomienie społeczeństwu potrzeby poszanowania i ochrony obiektów i obszarów zabytkowych.
3. Zachowanie obiektów znaczących w krajobrazie kulturowym gminy.
4. Właściwe utrzymanie cmentarzy z I wojny światowej – obiektów istotnych w obchodach 100 rocznicy Bitwy Łódzkiej 1914 r.
5. Wsparcie utrzymywania na rynku pracy miejsc pracy dla osób wykonujących zanikające zawody i rzemiosła.
6. Pozyskanie miejsc pracy w obsłudze ruchu turystycznego wykorzystującego walory dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego gminy.
7. Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną.
8. Zmniejszenie bezrobocia.

Spodziewane efekty działań prowadzących do realizacji celu „Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami” to:

1. Stworzenie narzędzi pozyskiwania funduszy rządowych i pozarządowych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.
2. Włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego w zakres wsparcia samorządu.
3. Uwzględnienie na szczeblu gminnym działań ochronnych prowadzonych wobec obiektów i obszarów zabytkowych w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Łódzkiego.
4. Wykorzystanie Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki do działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
5. Pozyskanie środków dla propagowania i zachowania dziedzictwa Kulturowego, tradycji i sztuki z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.
6. Pozyskanie środków resortu kultury.
7. Pozyskanie środków w ramach współpracy publiczno-prywatnej.
8. Pozyskanie środków z funduszy inwestycyjnych wspierających małe i średnie przedsiębiorstwa.

Spodziewane efekty działań prowadzących do realizacji celu „Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Ochrona tradycji wielokulturowości” to:

1. Powstanie programu nauczania budującego na bazie wartości dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego więzi z miastem i gminą – „małą ojczyzną”.
2. Zachowanie w świadomości mieszkańców gminy tradycji materialnych i niematerialnych wiążących się z jej dawnymi mieszkańcami innych narodowości i wyznań.
3. Pogłębienie znajomości problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie gminy.
4. Zbudowanie klimatu powszechnej akceptacji dla idei ochrony dziedzictwa kulturowego.
5. Upamiętnienie i udostępnienie terenu dawnego obozu pracy przymusowej w Różyicy.
6. Powstanie komputerowej bazy danych o zabytkach gminy.
7. Wykorzystanie bazy danych do działań promocyjnych i naukowych.
8. Powstanie wydawnictw prezentujących dziedzictwo kulturowe gminy.

Spodziewane efekty działań prowadzących do realizacji celu „Przygotowanie właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych UE” to:

Tabela nr 1

Dla realizacji celu:

1. Podniesienie w hierarchii ważności zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami - jako wyraz uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju miasta i gminy

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
1.1. Uwzględnienie w planie rozwoju lokalnego problematyki ochrony dziedzictwa i krajoznaczkowego kulturowego	1. Dokonanie w nowej edycji „Planu rozwoju lokalnego gminy Koluszy” analiz uwarunkowań funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy jako wydzielonej problematyki.	1. Opracowanie Lokalnego Programu Rewitalizacji, obejmującego miasto Koluszy i pozostałe obszary wskazane w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Koluszy.
1.2. Wprowadzenie na terenie miasta obszarowej formy ochrony zabytków - parku kulturowego zespołu osiedla mieszkaniowego pracowników kolei i Parku Miejskiego.	1. Przeprowadzenie konsultacji z Urzędem Marszałkowskim w Łodzi w związku z zamieszczeniem w Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami propozycji powołania w Koluszkach parku kulturowego - osiedla mieszkaniowego pracowników kolei. 2. Dokonanie rozpoznania możliwości partycypacji PKP w pracach związanych z powołaniem Parku kulturowego - osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach (określenie granic Parku, opracowanie planu ochrony, popularyzacja idei Parku wśród mieszkańców osiedla).	1. Ewentualne podjęcie przez Radę Miejską uchwały o powołaniu parku kulturowego osiedla mieszkaniowego pracowników kolei w Koluszkach.
1.3. Promocja miejsc i obszarów zabytkowych	1. Określenie elementów dziedzictwa kulturowego przydatnych do kreowania produktu turystycznego gminy. 2. Podjęcie inicjatywy opracowania w porozumieniu z gminami ościennymi proponowanych w Programie rowerowych tras turystycznych. 3. Kultywowanie miejscowych tradycji historycznych poprzez organizację cyklicznych	1. Włączenie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy do oferty rozwoju turystyki dla zapewnienia dochodów mieszkańcom i budżetowi gminy. 2. Opracowanie rowerowych tras turystycznych: „W dolinę rzeki Mrogi” (w porozumieniu z gminami Brzeziny i Rogów), „Przez lasy koluszkowskie” (w porozumieniu z gminą Brójce),

1. Zwiększenie wielkości nakładów na ochronę obiektów i obszarów zabytkowych.

Przy określaniu celów gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki uwzględniono zapisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w szczególności formułuje niżej wymienione cele:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej (cel programu gminnego: 2),
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania (cele programu gminnego: 1, 3, 4, 5, 6),
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego (cele programu gminnego: 1, 2),
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami (cele programu gminnego: 1, 2, 4, 5, 6),
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków (cele programu gminnego: 1, 3, 4, 5, 6),
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami (cele programu gminnego: 3, 4, 6).

6. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Podział na działania i zadania

Kierunki działań dla realizacji wyżej sprecyzowanych celów gminnego programu opieki nad zabytkami oraz spodziewane efekty realizacji celów przyjętych w programie zostały określone w tabeli nr 1.

Zasięg terytorialny programu obejmuje teren gminy w granicach administracyjnych.

Okres, na który opracowany został niniejszy program podzielono na dwa podokresy jego realizacji:

- 2012 – 2013
- 2014 – 2015.

Dla realizacji założonych celów gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki na lata 2012 – 2015, podjęte zostaną niżej wymienione działania szczegółowe, podane w podziale na w/w podokresy.

	impresz turystyczno-kulturalnych związanych z kolejniactwem. 4. Wyznaczenie wśród pracowników samorządowych osoby upoważnionej do kontaktów z mediami w tematyce dziedzictwa kulturowego. 5. Realizacja w porozumieniu z gminami ościennymi czterech szlaków turystycznych w ramach przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni”: a). szlaku Pamięci (wojennego) b). szlaku Wytchnienia (przyrodniczego) c). szlaku Zadumy (kulturowego) d). szlaku Łaknienia (kulinarnego).	„W dolinę Rawki i do Jeżowa” (w porozumieniu z gminą Jeżów), „Szlakiem cmentarzy ewangelickich”. 3. Stworzenie miejsko-gminnego systemu informacji i promocji dziedzictwa kulturowego z utworzeniem punktu Informacji Turystycznej.
1.4. Monitorowanie stanu i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych.	1. Opracowanie systemu kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów i obszarów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków. 2. Dokonanie oględzin cmentarzy z I wojny światowej oraz cmentarzy ewangelickich.	1. Sporządzenie oceny stanu obiektów zabytkowych objętych gminną ewidencją zabytków.
1.5. Podnoszenie kwalifikacji pracowników samorządu, w których kompetencjach znajduje się ochrona dziedzictwa kulturowego.	1. Szkolenie pracowników samorządowych w zakresie działań ustawowych dotyczących dziedzictwa kulturowego.	1. Systematyczne uczestniczenie wyznaczonych pracowników samorządowych w szkoleniach dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Dla realizacji celu:

2. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
2.1. Uwzględnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lokalnych tradycji kształtowania przestrzeni gminy.	1. Wykonanie aktualizacji gminnej ewidencji zabytków dla gminy Koluszyki uwzględniającej m.in. obiekty zamieszczone w studium	1. Podjęcie działań formalnych i przedprojektowych dla sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania

	uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy	przestrzennego obszarów wymagających rewitalizacji, położonych w Koluszkach i Gałkowie Małym.
2.2. Realizacja ochrony zabytków w powiązaniu z ochroną przyrody i krajobrazu.	1. Uwzględnienie w nowej edycji „Planu rozwoju lokalnego gminy Koluszki” potrzeby działań dotyczących łącznego dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego na terenie miasta i gminy. 2. Wykonanie dokumentacji inwentaryzacyjnych objętych ochroną konserwatorską obszarów zieleni zorganizowanej na terenie miasta i gminy, w tym: parku w Lisowicach, cmentarzy w Erazmowie, Felicianowie, Gałkowie Dużym, Gałkowie Małym, Kaletniku, Koluszkach, Leosinie, Przanowicach, Słotwinach, Stamirowicach, Świnach, Żakowicach. 3. Renowacja parku w Koluszkach.	1. Uwzględnienie w gminnych programach ochrony środowiska przyrodniczego potrzeby ochrony otoczenia i sąsiedztwa obiektów zabytkowych oraz krajobrazu kulturowego (panoramy z atrakcyjnych punktów i ciągów odbioru krajobrazu, doliny rzek Mrogi i Rawki, zespół pałacowo-parkowy w Lisowicach). 2. Renowacja parku w Koluszkach.
2.3. Nawiązanie współpracy z organizacjami propagującymi stosowanie tradycyjnych technik i umiejętności w odnawie zabytków.	1. Rozpoznanie możliwości współdziałania instytucji samorządowych i rządowych m.in. w celu szkolenia w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną dla potrzeb dziedzictwa kulturowego.	1. Inicjowanie stworzenia we współpracy z zainteresowanymi samorządami (w tym wojewódzkim) regionalnego programu ochrony tradycyjnej sztuki budowlanej dla potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla realizacji celu:

3. Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
3.1. Opracowanie zasad partnerstwa i wspierania społecznych i pozarządowych organizacji ochrony zabytków.	1. Nawiązanie współpracy z organizacjami działającymi na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego. 2. Nawiązanie stałej współpracy ze Stowarzyszeniem Na Rzecz Rozwoju Społeczności Lokalnej „Mroga” i wpieranie go w	1. Wspieranie inicjatyw powstawania organizacji społecznej opieki nad zabytkami.

	realizacji § 1. p. 11 statutu - tworzeniu warunków umożliwiających zachowanie dziedzictwa i tożsamości kulturowej na terenie gminy Koluski.	2. Inicjowanie powstania szkolnych kół miłośników zabytków.
3.2. Załamowanie procesu pogarszania się stanu zachowania obiektów i obszarów zabytkowych i doprowadzenie do poprawy ich kondycji.	1. Wypracowanie porozumienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków zasad postępowania wobec dewastowanych obiektów zabytkowych znaczących w krajobrazie kulturowym gminy, chronionych ustawami planów miejscowych. 2. W porozumieniu ze Stowarzyszeniem „Mroga” - przeprowadzenie prac porządkowych na terenach cmentarzy z I Wojny Światowej przed obchodami 100 rocznicy Bitwy Łódzkiej 1914 r.	1. Podjęcie działań prowadzących do eliminowania zagrożeń mających wpływ na zachowanie i bezpieczeństwo obiektów zabytkowych na terenie gminy.
3.3. Tworzenie miejsc pracy w ochronie zabytków.	1. W porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy propagowanie i pomoc w organizacji szkoleń mających na celu podniesienie poziomu usług w rzemiośle, turystyce, transporcie, edukacji, itp. realizowanych w obiektach o obszarach zabytkowych.	1. W porozumieniu z Powiatowym Urzędem Pracy propagowanie i pomoc w organizacji szkoleń mających na celu podniesienie poziomu usług w rzemiośle, turystyce, transporcie, edukacji, itp. realizowanych w obiektach o obszarach zabytkowych. (c.d.)

Dla realizacji celu:

4. Wsparcie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
4.1. Stworzenie zasad wspomagania finansowego długookresowych działań na rzecz środowiska kulturowego	1. Wypracowanie zasad współpracy z właścicielami, administratorami i użytkownikami obiektów i obszarów zabytkowych. 2. Tworzenie mechanizmów zainteresowania właściwym utrzymaniem obiektów i obszarów zabytkowych.	1. Włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego w zakres interwencji i wsparcia przez samorząd. 2. Organizowanie lokalnych konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego.

4.2. Współpraca z samorządem województwa w tworzeniu zasad partnerstwa regionu w wykorzystaniu programów celowych Unii Europejskiej.	1. Dokonanie analizy Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami dla województwa łódzkiego w celu określenia możliwości pozyskania wsparcia finansowego działań związanych z ochroną zabytków na terenie gminy Koluszki.	1. Opracowanie zasad finansowania Lokalnego Programu Rewitalizacji z wykorzystaniem dostępnych źródeł finansowania, w tym różnych form wsparcia publicznego.
4.3. Pozyskiwanie środków zewnętrznych na działania rewolucyjnej w obiektach i obszarach zabytkowych.	1. Dokonanie analizy dostępnych źródeł finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami. 2. Dokonanie rozpoznania możliwości pozyskania wsparcia Kościoła Ewangelickiego pracach przy porządkowaniu i rewaloryzacji cmentarzy ewangelickich na terenie gminy.	1. Opracowanie programu zwiększania wpływów do budżetu gminy z przeznaczeniem ich na ochronę dziedzictwa kulturowego. 2. Opracowanie zasad współpracy publiczno-prywatnej dla rewaloryzacji obiektów i obszarów zabytkowych.

Dla realizacji celu:

5. Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Ochrona tradycji wielokulturowości

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
5.1. Wprowadzenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do programu edukacji przedszkolnej i szkolnej.	1. Przygotowanie autorskiego programu dotyczącego wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych. 2. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych pogadanek i prezentacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki. 3. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych konkursów plastycznych dotyczących środowiska kulturowego gminy Koluszki.	1. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych pogadanek i prezentacji na temat dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki. 2. Organizowanie szkolnych i przedszkolnych konkursów plastycznych dotyczących środowiska kulturowego gminy Koluszki. 3. Pozyskanie środków finansowych na promocję wśród młodzieży walorów kulturowych i turystycznych obszaru gminy Koluszki.
5.2. Wspieranie działań edukacyjnych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, kierowanych do dorosłych mieszkańców gminy.	1. Organizowanie pogadanek dotyczących problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego oraz tradycji materialnych i niematerialnych na terenie gminy.	1. Promowanie pozytywnych wzorów użytkowania zabytkowych obiektów i obszarów. 2. Wspieranie działań prowadzących do poprawy stanu zachowania i utrzymania dawnych

		cmentarzy, w tym ewangelickich. 3. Organizowanie konkursów zachęcających właścicieli i użytkowników obiektów i obszarów zabytkowych do stosowania konserwatorskich zasad ich ochrony i utrzymania.
5.3. Udostępnianie wiedzy o gminie mieszkańcom i innym zainteresowanym w regionie i kraju.	1. Opracowanie bazy danych o objętych ochroną konserwatorską obiektach i obszarach na terenie gminy. 2. Włączenie zasobów informacyjnych o obiektach i obszarach zabytkowych na terenie gminy do tematyki strony internetowej zrealizowanej w ramach przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego” 2. Bieżące wykorzystywanie prasy, radia, telewizji, filmu i internetu do prezentacji dziedzictwa kulturowego gminy oraz podejmowanych wobec niego działań, w tym w ramach przedsięwzięcia „Muzeum w przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego”.	1. Realizacja upamiętnienia i udostępnienia dawnego obozu pracy w Różycach: a). realizacja ścieżki edukacyjnej b). ustawienie tablic informacyjnych c). opracowanie programu edukacyjnego. 2. Systematyczne uaktualnianie bazy danych o zabytkowych obiektach i obszarach na terenie gminy. 3. Systematyczny kontakt z mediami do prezentacji dziedzictwa kulturowego miasta i gminy oraz podejmowanych wobec niego działań.

Dla realizacji celu:

6. Przygotowanie właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych UE

Kierunki działań	Działania 2012 - 2013	Działania 2014 - 2015
6.1. Wzmocnienie finansowe planowej działalności samorządu, dotyczącej ochrony obiektów i obszarów zabytkowych środkami unijnymi.	1. Dokonanie analizy „Planu rozwoju lokalnego Gminy Koluszy na lata 2004 - 2010” pod kątem uwzględnienia w nim roli i znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym gminy.	1. Uwzględnienie w „Planie rozwoju lokalnego Gminy Koluszy” zapisów umożliwiających współfinansowanie z funduszy strukturalnych działań prowadzonych wobec dziedzictwa kulturowego gminy Koluszy.

7. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem sporządzającym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez działania władz gminy prowadzących do osiągnięcia przyjętych w nim celów.

Przedmiotem działania programu jest dziedzictwo kulturowe gminy.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio odczuje efekty jego wdrażania. Dotyczy to zarówno użytkowników obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków, jak i mieszkańców pozostałych obszarów gminy, dla których obiekty i obszary zabytkowe oraz objęte ewidencją konserwatorską są elementami wyróżniającymi ten obszar z otoczenia i przesądzającymi o jego atrakcyjności.

Dostępne instrumentarium służące realizacji niniejszego programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działaniach umocowanych w realiach finansów publicznych i instrumentów prawno-ekonomicznych.

W realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki przewiduje się wykorzystanie następujących grup instrumentów - prawne, koordynacji, finansowe, społeczne, kontrolne.

7.1. Instrumenty prawne

Do instrumentów prawnych należą między innymi:

1. wynikające z przepisów ustawowych dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków
2. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
3. wnioskowany w programie park kulturowy zespołu osiedla mieszkaniowego pracowników kolei
4. programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

7.2. Instrumenty koordynacji

Do instrumentów koordynacyjnych należą między innymi:

1. strategia rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Koluszki
2. plany rozwoju lokalnego
3. programy rozwoju infrastruktury
4. programy ochrony środowiska przyrodniczego
5. programy prac konserwatorskich
6. plan ochrony wnioskowanego parku kulturowego
7. program opieki nad zabytkami
8. studia i analizy, koncepcje
9. plany rewitalizacji
10. umowy i porozumienia
11. kontrakty
12. prowadzenie instytucji, w tym tworzenie podmiotów prawnych
13. współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi
14. współpraca z diecezją łódzką w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami

7.3. Instrumenty finansowe

Do instrumentów finansowych należą między innymi:

1. dotacje
2. subwencje
3. dofinansowania
4. nagrody
5. zachęty finansowe
6. zbiórki społeczne
7. programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej

7.4. Instrumenty społeczne

Do instrumentów społecznych należą między innymi:

1. edukacja kulturowa
2. informacja
3. sprawna komunikacja

4. współpraca
5. współdziałanie z organizacjami społecznymi
6. wzbogacona oferta miejsc pracy i działań prowadzących do przeciwdziałania bezrobociu

7.5. Instrumenty kontrolne

Do instrumentów kontrolnych należą między innymi:

1. bieżąca aktualizacja bazy stanów własnościowych, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, stanów technicznych obiektów zabytkowych, poziomu bezrobocia
2. monitoring stanu dziedzictwa kulturowego

Uruchomienie podanych instrumentów wymaga od władz samorządowych i społeczeństwa inicjatywy i konkretnych działań w wielu sferach prowadzonej działalności:

- wykorzystywania wszelkich dopuszczonych prawem i polityką ochronną państwa przepisów dla efektywnego przygotowania polityki i programów ochrony dziedzictwa kulturowego w mieście i gminie
- wykorzystywania regionalnych programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego województwa dla realizacji lokalnego programu opieki nad zabytkami
- tworzenia platform współpracy pomiędzy sąsiednimi samorządami o podobnych problemach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego w celu zwiększenia skuteczności podejmowanych inicjatyw
- nawiązania ścisłej współpracy z innymi samorządami dla tworzenia wspólnej, subregionalnej polityki ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego
- prowadzenia marketingu terytorialnego
- tworzenia opracowań planistycznych odpowiednio do potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego
- sporządzania analiz i ocen skutków wpływu planowanych działań inwestycyjnych na dziedzictwo kulturowe gminy
- pozyskiwania z wszelkich dostępnych źródeł środków finansowych, w tym przyjęcie zasad partnerstwa publiczno-prywatnego w realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego
- pozyskania poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
- koordynowania działań prowadzonych w stosunku do dziedzictwa kulturowego
- współpracy z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami
- efektywnego zarządzania programem
- prowadzenia ciągłego monitoringu zmian w stanie dziedzictwa kulturowego gminy.

8. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Jak wynika z zapisów ustawowych, burmistrz ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to ma być przedstawiane radzie gminy.

Kolejna edycja gminnego programu opieki na zabytkami dla gminy Koluszki opracowana ma być po 4 latach od przyjęcia niniejszego Programu przez radę gminy.

Ocena stanu realizacji programu powinna być przeprowadzona przez radę gminy przy ewentualnym udziale Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz organizacji zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami działającymi na terenie gminy. Dla oceny tej istotne znaczenie mieć będzie także opinia lokalnej społeczności, wobec czego niezbędne jest udostępnienie programu do publicznej wiadomości.

Dla potrzeb dokonania oceny gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Koluszki niezbędne jest prowadzenie monitoringu wybranych wskaźników i wyników działań podejmowanych dla realizacji poszczególnych celów określonych w tym programie.

Dla oceny realizacji celu: podniesienie w hierarchii ważności zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami - jako wyraz uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy niezbędne będzie:

- potwierdzenie wykonania w nowej edycji Planu rozwoju lokalnego gminy Koluszki analiz funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy,
- dokonanie oceny stopnia zaawansowania działań prowadzących do opracowania Lokalnego Programu Rewitalizacji,
- dokonanie oceny stopnia zaawansowania prac dla wyznaczenia granic parku kulturowego zespołu osiedla mieszkaniowego pracowników kolei, powołania tego parku oraz opracowania jego planu ochrony
- dokonanie oceny działań prowadzących do wykorzystania dla potrzeb rozwoju turystyki obiektów i obszarów zabytkowych
- dokonanie oceny stopnia realizacji rowerowych tras turystycznych oraz szlaków w ramach przedsięwzięcia Muzeum w Przestrzeni – wielokulturowe korzenie regionu łódzkiego,
- potwierdzenie utworzenia gminnego systemu informacji i promocji dziedzictwa kulturowego
- przeanalizowanie ilości i efektów kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów objętych ochroną konserwatorską
- określenie ilości szkoleń, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, w których udział wzięli pracownicy samorządu gminnego.

Dla oceny realizacji celu ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego niezbędne będzie:

- dokonanie oceny aktualności gminnej ewidencji zabytków
- potwierdzenie prowadzenia działań mających na celu sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obszarów wymagających rewitalizacji w Koluszkach i Gałkowie Małym,
- dokonanie oceny zaawansowania prac inwentaryzacyjnych obszarów zieleni zorganizowanej (parków i cmentarzy) na terenie gminy,
- dokonanie oceny stopnia zaawansowania opracowania gminnej koncepcji zintegrowanej ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego gminy
- potwierdzenie dokonania rozeznania co do możliwości odbywania przez mieszkańców gminy szkoleń w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną.

Dla oceny realizacji celu wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego niezbędne będzie:

- dokonanie oceny współpracy z organizacjami społecznymi i pozarządowymi działającymi na rzecz środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego gminy,
- określenie ilości uporządkowanych cmentarzy z I wojny światowej,
- potwierdzenie prowadzenia działań mających na celu eliminację zagrożeń mających wpływ na zachowanie i bezpieczeństwo obiektów zabytkowych (brak prac remontowych, brak użytkownika),
- określenie ilości szkoleń mających na celu podniesienie poziomu usług realizowanych w obiektach i obszarach zabytkowych.

Dla oceny realizacji celu wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiece nad zabytkami niezbędne będzie:

- określenie ilości i rodzaju działań związanych ze wsparciem samorządu dla ochrony dziedzictwa kulturowego
- określenie ilości lokalnych konkursów dla najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego
- dokonanie oceny stopnia pozyskania wsparcia finansowego Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi dla działań prowadzonych na terenie gminy, związanych z ochroną zabytków
- potwierdzenie powstania programu zwiększania wpływów z budżetu gminy na ochronę dziedzictwa kulturowego
- potwierdzenie faktu opracowania zasad współpracy publiczno-prywatnej dla rewaloryzacji obiektów i obszarów zabytkowych
- dokonanie oceny systemu zachęt do włączenia się inwestorów prywatnych w działania rewitalizacyjne.

Dla oceny realizacji celu powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, ochrona tradycji wielokulturowości niezbędne jest:

- potwierdzenie faktu opracowania szkolnych i przedszkolnych programów edukacji kulturowej
- określenie ilości lekcji i pogadek przeprowadzonych w szkołach i przedszkolach
- określenie ilości konkursów plastycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy
- określenie ilości kierowanych do dorosłych mieszkańców cyklicznych spotkań i pogadek dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy
- ocena stopnia realizacji przedsięwzięcia mającego na celu upamiętnienie i udostępnienie terenu dawnego obozu pracy w Róży, w Róży,
- ocena stopnia wykorzystania mediów dla prezentowania problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego gminy
- potwierdzenie ogólnego udostępnienia bazy danych o zabytkach miasta.

Dla oceny realizacji celu przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych UE niezbędne jest:

- potwierdzenie faktu uwzględnienia w Planie rozwoju lokalnego gminy Koluszki zapisów umożliwiających współfinansowanie z funduszy strukturalnych działań prowadzonych wobec dziedzictwa kulturowego gminy Koluszki,
- potwierdzenie faktu przekazywania informacji o możliwościach dofinansowywania prac w obiektach i obszarach zabytkowych określonych w gminnym Programie opieki nad zabytkami.

9. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Rozdział zawiera informacje o źródłach pozyskiwania środków na finansowanie realizacji celów określanych m. in. w gminnych programach opieki nad zabytkami. Przedmiotem finansowania mogą być m. in. ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, działania rewitalizacyjne, edukacja kulturalna, poprawa bazy ośrodków kultury, poprawa stanu infrastruktury turystycznej, zapewnienie bezpieczeństwa zasobów kulturowych, rehabilitacja przestrzeni publicznej.

Warunkiem ubiegania się o dofinansowanie działań inwestycyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego jest ich określenie w gminnych dokumentach o charakterze strategicznym i planistycznym:

- strategii rozwoju gminy,
- studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- lokalnych programach rewitalizacji czy planach odnowy miejscowości.

Jak wynika z istniejących, wskazanych w treści niniejszego gminnego programu opieki nad zabytkami uwarunkowań jego realizacji, miasto i gmina Koluszki w istniejącym stanie prawnym nie będzie mogła w pełni korzystać z przedstawionych poniżej źródeł finansowania. Potrzeba uzupełnienia opracowań dotyczy przede wszystkim planów zagospodarowania przestrzennego.

Wszelkie prace w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami - konserwatorskie, restauratorskie i inne roboty budowlane przy zabytku finansuje osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i innych robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym jednostki samorządu terytorialnego.

Na zasadach i w trybie określonym odrębnymi przepisami, prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych, zaliczanych do sektora finansów publicznych, są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza finansować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest obowiązana pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych.

Źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na pierwszym, najbardziej ogólnym poziomie stanowią dwa źródła:

9.1. Środki prywatne

Sektor prywatny jest istotnym, wciąż niewykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami.

Podstawą prawną umożliwiającą współpracę międzysektorową – partnerstwo publiczno- prywatne jest ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o partnerstwie publiczno- prywatnym.

Istotą partnerstwa publiczno - prywatnego jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej oraz efektywnej ich realizacji.

Inną formą współpracy między sektorami jest wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (pomoc publiczna). Dotyczy to zarówno przedsiębiorców działających w branży ochrony zabytków, jak i przedsiębiorców korzystających z zabytku.

Postanowienia dotyczące pomocy publicznej zawarte są w Traktacie o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej, w Rozporządzeniach Komisji (WE), Rozporządzeniach Rady (WE) oraz Komunikatach i Wytycznych. Według art. 87 ust. 3 Traktatu założycielskiego Wspólnoty Europejskiej (TWE) – ochrona dóbr kultury jest jednym dopuszczalnych rodzajów pomocy publicznej. Polskie przepisy dotyczą tylko sfery regulacyjnej/Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. Nr 123, poz. 1291).

Organizacje społeczne realizujące projekty często korzystają z dotacji udzielanych przez inne większe organizacje nazywane potocznie organizacjami pozarządowymi lub organizacjami non profit. Organizacje przyznające dotacje dzielą się na działające lokalnie, na skalę krajową i międzynarodową.

9.2. Środki publiczne

Narzędziami realizacji celów przyjętej przez Rząd RP w dniu 21 września 2004 r. Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 jest - 12 programów operacyjnych Ministra Kultury ogłoszonych w 2007 r. Programy te są podstawą ubiegania się o środki Ministra Kultury na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły artystyczne organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Wsparcie finansowe udzielane jest beneficjentom na podstawie następujących aktów prawnych:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 24, poz.200),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 24, poz.201),

Ponadto istnieją również możliwości finansowania inwestycji przy pomocy funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Programu Ramowego Unii Europejskiej – Kultura 2007-2013.

Przy realizacji celów wytyczonych przez gminny Program opieki nad zabytkami możliwe jest przygotowanie wniosków o fundusze do następujących programów operacyjnych będących w dyspozycji Ministerstwa Kultury:

1. Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”
2. Programu Operacyjnego „Promesa Ministra Kultury”
3. Programu Operacyjnego „Rozwój inicjatyw lokalnych”

Ze względu na zbliżanie się metodyk ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, rozważać można również możliwość finansowania zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez środki Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Jest to szczególnie wskazane przy realizacji celu 2. „Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Niektóre prace związane pośrednio z ochroną obiektów zabytkowych, takie jak dostęp do komunalnej infrastruktury technicznej, można finansować przy pomocy Krajowego Funduszu Mieszkaniowego. Gminy mogą uzyskać na realizację tego typu działań preferencyjne kredyty w Banku Gospodarstwa Krajowego.

Publiczne wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane mogą być również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw samorządowych i gmin. Samorządy dysponują również wieloletnimi instrumentami planowania finansowego.

Ponadto jednostki samorządu terytorialnego mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Jest to instrument prawny rzadko wykorzystywany przez jednostki samorządowe, może być jednak bardzo pomocny zwłaszcza przy realizacji projektów długoterminowych.

9.2.2. Możliwości pozyskania i analiza dostępnych źródeł finansowania inwestycji z funduszy Unii Europejskiej w latach 2007-2013

Unia Europejska wspiera m.in. następujące przedsięwzięcia w obszarze polityki kulturalnej:

- podnoszenie poziomu wiedzy i szerzenie kultury i historii narodów europejskich,
- zachowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim,
- wspieranie współpracy kulturalnej Europejczyków.

Formą wsparcia finansowego ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego są m.in. fundusze strukturalne, działania związane z opieką nad zabytkami. W aktualnym okresie programowania środki finansowe na projekty związane z rozwojem wsi, a także jej dziedzictwem kulturowym można pozyskać z następujących Programów Operacyjnych:

- Regionalne Programy Operacyjne – RPO (Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2013);
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – PROW;
- Infrastruktura i Środowisko – PO IS;

9.2.3. Finansowanie zadań związanych z realizacją gminnego programu opieki nad zabytkami w ramach programów sektorowych

Wśród programów sektorowych umożliwiających pozyskanie środków finansowych na ochroną i opiekę nad zabytkami są:

- I. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
- II. Program Operacyjny Kapitał Ludzki
- III. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Innym rodzajem pomocy finansowej jest wsparcie ze strony mechanizmów finansowych - **Norweskiego Mechanizmu Finansowego** oraz **Mechanizmu Finansowego EOG**. Jest to druga edycja tego typu wsparcia przewidziana na lata 2009-2014, dedykowana dwunastu nowym krajom członkowskim (w tym Polsce).

Dokładne omówienie źródeł finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest treścią załącznika nr 2 do niniejszego Programu.

Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków

W Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004 – 2013”, służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, określono filozofię działań wobec dziedzictwa kulturowego, wzbogacając go ekonomicznymi mechanizmami wzmacniającymi skuteczność ochrony dóbr kultury.

Uznano, że dziedzictwo kulturowe stanowi przedmiot ochrony i równocześnie potencjał, który powinien zostać wykorzystany dla rozwoju – tylko jego umiejętne włączenie do trwających przemian społeczno-gospodarczych daje gwarancje skutecznej ochrony. Ochrona dziedzictwa kulturowego powinna także oznaczać zarządzanie zmieniającą się funkcją obiektów zabytkowych i zmieniającym się ich potencjałem oraz funkcjonować w drodze poszukiwania kompromisu pomiędzy koniecznością zachowania substancji zabytkowej a nieuchronnymi zmianami w uwarunkowaniach jej istnienia bowiem obecnie dziedzictwo kulturowe jest także produktem rynkowym.

Równocześnie niezbędne jest uwzględnianie kwestii tożsamości, indywidualnej tradycji i rodzimości poszczególnych kultur – da to gwarancję równouprawnienia zabytków, w tym np. dziedzictwa mniejszości narodowych i religijnych.

Potrzeba ochrony zabytków powoduje ograniczanie prawa własności ze względu na interes społeczny. Podporządkowując interes prywatny interesowi publicznemu państwo utworzy system pomocy kompensujący dodatkowe obowiązki nałożone na właścicieli zabytków.

Niezbędne jest dokonanie zmiany prawno-finansowych aspektów ochrony zabytków w kraju. Istniejący system ulg podatkowych powinien ulec rozszerzeniu. Konieczne jest utworzenie, na podobieństwo Funduszu Ochrony Środowiska, systemu ochrony zasobów kulturowych opartego o mechanizm Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.

W zapisach obowiązującej ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przekazano niektóre zadania dotyczące ochrony dóbr kultury jednostkom samorządu terytorialnego, a w szczególności gminom.

Ustawowo zagwarantowany udział służb konserwatorskich w konstruowaniu opracowań planistycznych wymaga stworzenia możliwości opracowywania specjalistycznych ekspertyz niezbędnych dla tych opracowań, w tym studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin.

Omawiany dokument wśród celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia w pierwszej kolejności m.in.:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej.

Program akcentuje rolę turystyki, która w dużym stopniu wykorzystuje dziedzictwo kulturowe i stanowi dla obszarów jego występowania zarówno szansę jak i zagrożenie. Rozwój turystyki może stać się ważnym mechanizmem rozwoju wielu ośrodków i skutecznym instrumentem ochrony dziedzictwa kulturowego. Wymaga to jednak zintegrowanego podejścia do zagadnień ochronnych oraz gospodarczych bowiem turystyka jest obecnie postrzegana przez władze samorządowe jako jeden z istotnych czynników rozwoju ekonomicznego.

Gwarancją skutecznej ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie wolnorynkowym jest umiejętne powiązanie dziedzictwa ze sferą gospodarczą. Oznacza to konieczność znalezienia kompromisu pomiędzy kanonami ochrony a wymogami ekonomii – jedynie skuteczna strategia zarządzania umożliwia skuteczną ochronę zabytkowego obszaru.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” jest:

**Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego,
w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.**

Celami częściowymi programu są m.in.:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej.

Cele programu będą realizowane w ramach 2 priorytetów i 5 działań:

Priorytet 1

Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działanie 1.1.

Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków. Celami częściowymi Działania 1.1. są

1. poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków
2. zrównoważone „urynkowanie zabytków”
3. wykształcenie zachęt dla przedsiębiorców i osób fizycznych do inwestowania w zabytki

Działanie 1.2.

Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne. W ramach działania formułowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty te muszą posiadać znaczący ekonomiczny wpływ na rozwój regionalny, w tym szczególnie przyczyniać się do wzrostu dochodu i zwiększać ilość miejsc pracy. Program wymienia projekty:

1. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, którego celem jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do funduszy strukturalnych.

2. Program: „Promesa Ministra Kultury”, którego celem jest dofinansowanie wkładu własnego beneficjentów do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich.

Działanie 1.3.

Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych. Działanie będzie realizowane poprzez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystyki kulturowej w Polsce w latach 2004-2013.

Priorytet 2

Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

Działanie 2.1.

Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Działanie będzie realizowane m.in. poprzez:

- podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków
- promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich

Działanie 2.2.

Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

Działanie będzie realizowane poprzez wdrożenie programu „Absent Patrymonium” – sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

9. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

9.1. Środki prywatne

Sektor prywatny jest niesłyszalnie istotnym, wciąż niewykorzystanym źródłem wspomagania zadań publicznych sfery ochrony i opieki nad zabytkami.

Podstawą prawną umożliwiającą współpracę międzysektorową – partnerstwo publiczno- prywatne jest ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o partnerstwie publiczno- prywatnym

Istotą partnerstwa publiczno - prywatnego jest współdziałanie w uzgadnianiu wspólnych celów i w skutecznej oraz efektywnej ich realizacji.

Partnerstwo publiczno – prywatne ustawa określa jako opartą na umowie o partnerstwie publiczno- prywatnym współpracę podmiotu publicznego i partnera prywatnego, służącą realizacji zadania publicznego, jeżeli odbywa się na zasadach określonych w tej ustawie.

Przedmiotem umowy o partnerstwie publiczno- prywatnym jest realizacja przez partnera prywatnego przedsięwzięcia za wynagrodzeniemna rzecz podmiotu publicznego.

Partner prywatny poniesie w całości albo w części nakłady na realizację przedsięwzięcia, o którym mowa w ust. 1, lub zapewni ich poniesienie przez inne podmioty.

Inną formą współpracy między sektorami jest wspieranie działań przedsiębiorców na rzecz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Dotyczy to zarówno przedsiębiorców działających w branży ochrony zabytków, jak i przedsiębiorców korzystających z zabytku.

"Pomoc publiczna" oznacza jakkolwiek pomoc pochodzącą od "państwa" lub ze środków publicznych w formie płatności lub zrzeczenia się dochodów. Dotyczy to nie tylko pomocy oferowanej przez organy naczelne i centralne państwa, organy regionalne czy lokalne, ale również świadczonej przez władze samorządowe lub inne organizacje, a nawet osoby, nad którymi państwo nie sprawuje bezpośredniej kontroli, a które oferują pomoc na podstawie zleceń pochodzących od organów państwowych.

Wsparcie przez sferę publiczną podmiotu gospodarczego w każdej formie (np. dotacji, rozłożenia spłaty podatku na raty oraz zwolnienia z zaległości podatkowych, zwolnienia z należności nieopodatkowych, zwolnienia z opłaty za zajęcie pasa drogowego, udzielenia preferencyjnej pożyczki lub kredytu) musi zgodne z zasadami udzielania pomocy publicznej.

Postanowienia dotyczące pomocy publicznej zawarte są w Traktacie o ustanowieniu Wspólnoty Europejskiej, w Rozporządzeniach Komisji (WE), Rozporządzeniach Rady (WE) oraz Komunikatach i Wytycznych. Według art. 87 ust. 3 Traktatu założycielskiego Wspólnoty Europejskiej (TWE) – ochrona dóbr kultury jest jednym dopuszczalnych rodzajów pomocy publicznej. Polskie przepisy dotyczą tylko sfery regulacyjnej/Ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. Nr 123, poz. 1291).

Organizacje dotacyjne

Organizacje społeczne realizujące projekty często korzystają z dotacji udzielanych przez inne większe organizacje nazywane potocznie organizacjami pozarządowymi lub organizacjami non profit www.ngo.pl oraz www.witrynawiejska.org.pl Ubiegające się o środki finansowe z tych źródeł projekty powinny mieć charakter społeczny i angażować w realizację większą grupę osób i różnorodnych partnerów. Organizacje przyznające dotacje dzielą się na działające lokalnie, na skalę krajową i międzynarodową.

Lokalne organizacje grantowe (LOG) co roku ogłaszają konkursy „Działaj lokalnie”. Niektóre z tych konkursów dotyczą inicjatyw związanych z ochroną dóbr kultury i tradycji. www.dzialajlokalnie.pl

Fundusze lokalne funkcjonują jako organizacje pozarządowe (stowarzyszenia bądź fundacje) i gromadzą środki finansowe od różnorodnych darczyńców na finansowanie lokalnych inicjatyw obywatelskich. Przyznają one dotacje w ramach konkursów. www.funduszelokalne.pl.

Każda z tych organizacji ma swój obszar działania (od czterech gmin do kilku powiatów; i z tego obszaru może przyjmować wnioski o dotację) oraz własne regulaminy konkursów i terminy przyjmowania wniosków. Dotacje przyznawane są wyłącznie na poziomie lokalnym. Największą zaletą tych źródeł dotacji jest ich bliskość. Grantodawcy znają problemy lokalnych społeczności i szybko reagują na pojawiające się trudności. Procedury są także stosunkowo proste. Dotacje od lokalnych stowarzyszeń i fundacji są jednak na ogół niewielkie. Ich cechą wyróżniającą jest wymóg społecznego

charakteru projektów – ważne jest, czy działanie będzie realizowane wspólnie przez mieszkańców i czy powstała po realizacji projektu wartość będzie służyła większej liczbie osób. O dotacje mogą ubiegać się organizacje pozarządowe posiadające osobowość prawną, lokalne instytucje, grupy nieformalne, w których imieniu wniosek złoży organizacja pozarządowa lub instytucja publiczna posiadająca osobowość prawną, a także instytucje, które otrzymają specjalne pełnomocnictwo od zwierzchnich organów do przeprowadzenia planowanych działań (szkoła, dom kultury, biblioteka, klub sportowy itd.). Nie mogą składać wniosków fundacje skarbu państwa oraz stowarzyszenia samorządów lokalnych.

Fundacje, stowarzyszenia i inne instytucje przyznające dotacje i działające na terenie całego kraju: **Fundacja Partnerstwo dla Środowiska.** Fundacja wspiera przedsięwzięcia podejmowane przez organizacje pozarządowe, osoby fizyczne i prawne, a także jednostki nieposiadające osobowości prawnej. www.ffp.org.pl oraz www.fpd.s.pl

Fundacja Wspomagania Wsi. Działania statutowe FWW obejmują między innymi wspomaganie rozwoju społecznego i kulturalnego oraz rozwoju oświaty wśród mieszkańców wsi. O dotacje mogą ubiegać się organizacje pozarządowe, ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, parafie, spółdzielnie socjalne, szkoły, a także grupy nieformalne.

Fundacja wspiera dotacjami projekty realizowane w małych miejscowościach. Kontakt: www.fww.org.pl www.witrynawiejska.org.pl

Warto zaprenumerować następujące biuletyny elektroniczne, by dostawać aktualne informacje o źródłach finansowania:

- newsletter@newsletter2.mrr.gov.pl – biuletyn Ministerstwa Rozwoju Regionalnego;
- <http://wiadomosci.ngo.pl/prenumerata> – newsletter portalu organizacji pozarządowych;
- www.smartlink.pl – operator specjalistycznego serwisu, www.funduszeonline.pl;

9.2. Środki publiczne

Narzędziami realizacji celów przyjętej przez Rząd RP w dniu 21 września 2004 r. Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 jest - 12 programów operacyjnych Ministra Kultury ogłoszonych w 2007 r.. Programy te są podstawą ubiegania się o środki Ministra Kultury na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły artystyczne organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Wsparcie finansowe udzielane jest beneficjentom na podstawie następujących aktów prawnych:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 24, poz.200),

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 28 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowych zasad gospodarki finansowej Funduszu Promocji Kultury (Dz. U. Nr 24, poz.201),

W szczególności wśród publicznych wydatków związanych z dziedzictwem kulturowym znajdują się te przeznaczone na ochronę i opiekę nad zabytkami. Środki krajowe dostępne zgodnie z zapisami ustawowymi ustawy z dnia 23 lutego 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z dalszymi zmianami) udzielane są na podstawie rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z dnia 24 czerwca 2005 r.). Rozporządzenie to określa szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji celowej, na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, zwane dalej "pracami", przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Ponadto istnieją również możliwości finansowania inwestycji przy pomocy funduszy strukturalnych Unii Europejskiej, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Programu Ramowego Unii Europejskiej – Kultura 2007-2013.

9.2.1. Fundusze publiczne, krajowe

Z punktu widzenia rodzaju wydatków wydatki budżetu państwa na ochronę i opiekę nad zabytkami mogą obejmować bezpośrednie wydatki na zadania bieżące i inwestycyjne państwowych jednostek budżetowych) oraz wydatki w formie:

- dotacji dla jednostek samorządu terytorialnego,
- dotacji dla innych jednostek sektora finansów publicznych,
- dotacji dla jednostek spoza sektora finansów publicznych (osób fizycznych, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych).

Dotacje z budżetu w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami dzielą się na dotacje celowe albo dotacje podmiotowe.

Dotacje celowe to fundusze z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, o które może ubiegać się osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.

Dotacje podmiotowe to wydatki budżetu państwa przeznaczone na dofinansowanie działalności bieżącej ustawowo wskazanego podmiotu. W przypadku Ministerstwa Kultury tego rodzaju dotacje udzielane są podmiotom takim jak: instytucje współprowadzące, artystyczne szkoły niepubliczne z uprawnieniami szkół publicznych, uczelnie artystyczne.

<http://www.mkidn.gov.pl/website/document/?docId=639>

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”,
- wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja może być udzielona na pokrycie następujących wydatków:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować nakłady konieczne na:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomocho własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,

- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 50 % nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Jeżeli zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, dotacja może być udzielona w wysokości do 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

W przypadku, jeżeli stan zachowania zabytku, wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, dotacja może być również udzielona do wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez organ stanowiący gminy lub powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy lub powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Przy realizacji celów wytyczonych przez gminny program opieki na zabytkami możliwe jest przygotowanie wniosków o fundusze do następujących programów operacyjnych będących w dyspozycji Ministerstwa Kultury:

1. Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”
2. Programu Operacyjnego „Promesa Ministra Kultury”
3. Programu Operacyjnego „Rozwój inicjatyw lokalnych”

1. Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”

Cel programu:

Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Co roku w ramach programów Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego dofinansowuje zadania z zakresu kultury. Co roku ogłasza nowe priorytety programu dotacyjnego. Każdy program ma własny regulamin i terminy składania wniosków.

Projekty na rok 2012, dotyczące ochrony i promocji dziedzictwa narodowego zostały zgrupowane w programie „Dziedzictwo kulturowe”, który składa się z pięciu priorytetów:

1. „Ochrona zabytków” Instytucja zarządzająca: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Ochrony Zabytków. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do wykonania w roku 2012 lub wykonanych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku.

Uprawnieni wnioskodawcy:

Osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Z wnioskiem o udzielenie dofinansowania, na zasadzie refundacji, może wystąpić wnioskodawca, którego działalność nie jest finansowana ze środków publicznych, po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

2. „Wspieranie działań muzealnych” Instytucja zarządzająca: Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie organizacji lub modernizacji wystaw muzealnych, publikacji katalogów wystawowych, konserwacji zbiorów muzealnych oraz zakupu wyposażenia pracowni konserwatorskich.

Uprawnieni wnioskodawcy:

Jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, archiwa państwowe, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe.

3. „Kultura ludowa” Instytucja zarządzająca: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

Departament Narodowych Instytucji Kultury. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie przedsięwzięć, które mają na celu zachowanie, dokumentowanie i upowszechnianie elementów i zjawisk kultury ludowej. Wyłączone zostały z dofinansowania m.in. rekonstrukcje historyczne, turnieje rycerskie, zloty regionalne i zakupy strojów ludowych.

4. „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą” Instytucja zarządzająca: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Dziedzictwa Kulturowego W ramach priorytetu ubiegać się można o dofinansowanie przedsięwzięć realizowanych poza granicami RP, dotyczących rewaloryzacji, ochrony i dokumentowania zabytków i miejsc pamięci polskich lub z Polską związanych, publikacji i promocji badań nad polskim dziedzictwem poza granicami kraju, a także pomocy instytucjom emigracyjnym i polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

5. „Ochrona zabytków archeologicznych”. Instytucja zarządzająca: Narodowy Instytut Dziedzictwa. W ramach priorytetu ubiegać się można o dofinansowanie zadań polegających na ewidencjonowaniu i dokumentowaniu zabytków archeologicznych, badaniu ich metodami nieinwazyjnymi oraz publikowaniu wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Uprawnieni wnioskodawcy:

Jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, państwowe i niepaństwowe szkoły wyższe, podmioty gospodarcze niezaliczane do sektora finansów publicznych, prywatni właściciele lub posiadacze zabytków w odniesieniu do obiektów przeznaczonych na cele publiczne, organizacje pozarządowe.

2. Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”

Program ten powstał, aby pomóc jednostkom bezpośrednio związanym ze sferą kultury skutecznie wykorzystywać zewnętrzne źródła finansowania projektów.

Cel programu:

Zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury.

Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wkładu krajowego do wybranych projektów kulturalnych, realizowanych ze środków europejskich. Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego to inaczej umowa przyrzeczenia o współfinansowaniu projektów realizowanych ze środków europejskich pod warunkiem ich wyboru do realizacji przez właściwe organy w ramach funduszy strukturalnych, programów wspólnotowych, środków EFTA oraz innych środków europejskich. Departament zarządzający: Departament Funduszy Europejskich.

W ramach programu można ubiegać się o promesę Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na dofinansowanie wkładu własnego, dla zadań niekomercyjnych:

- 1). które ubiegają się o dofinansowania w ramach następujących programów europejskich:
 - a) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007-2013,
 - b) 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2007-2013,
 - c) Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka,
 - d) Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki,
 - e) Programu Rozwój Obszarów Wiejskich 2007-2013,
 - f) Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej,
 - g) Programu Kultura 2007-2013,
 - h) Programu „Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego” w ramach Mechanizmu Finansowego EOG 2009-2014,
 - i) „Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego” w ramach Mechanizmu Finansowego EOG 2009-2014;
- 2) które w całości są zgodne z wymogami programów europejskich, o których mowa w p. 1;
- 3) w przypadku których nie zawarto jeszcze wiążącej umowy na dofinansowanie w ramach jednego z programów europejskich, o których mowa w p. 1.
- 4) których zakres dotyczy:
 - a) ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,
 - b) budowy, rozbudowy i przebudowy infrastruktury kulturalnej oraz infrastruktury szkół i uczelni artystycznych,
 - c) realizacji międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych,
 - d) rozwoju infrastruktury społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
 - e) rozwoju zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

Uprawnieni wnioskodawcy:

Instytucje kultury i instytucje filmowe: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone

z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, jednostki samorządu terytorialnego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe.
Regulamin Programu znajduje się na stronie:
www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2012/promesa-mkidn.php

Inne źródła finansowania projektów

Ze względu na zbliżanie się metodyk ochrony środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, rozważać można również możliwość finansowania zadań ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez środki Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Jest to szczególnie wskazane przy realizacji celu 2. „Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy. Zintegrowanie ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi, w ramach priorytetowych działań wspiera prace leczniczo – pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a w szczególności pomnikach przyrody, parkach.

Fundusz udziela dofinansowania w formie:

- pożyczek, w tym pożyczek pomostowych,
- dotacji,
- dopłat do oprocentowania kredytów,
- częściowego umorzenia pożyczki.

Niektóre prace związane pośrednio z ochroną obiektów zabytkowych, takie jak dostęp do komunalnej infrastruktury technicznej, można finansować przy pomocy Krajowego Funduszu Mieszkaniowego. Gminy mogą uzyskać na realizację tego typu działań preferencyjne kredyty w Banku Gospodarstwa Krajowego.

Publiczne wydatki na ochronę i opiekę nad zabytkami realizowane mogą być również w ramach budżetowych wydatków jednostek samorządu terytorialnego, przede wszystkim województw samorządowych i gmin. Samorządy dysponują również wieloletnimi instrumentami planowania finansowego.

Ponadto jednostki samorządu terytorialnego mogą tworzyć fundacje, których zadaniem może być ochrona i opieka nad zabytkami. Jest to instrument prawny rzadko wykorzystywany przez jednostki samorządowe, może być jednak bardzo pomocny zwłaszcza przy realizacji projektów długoterminowych.

Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. Program FIO jest rządowym programem dotacyjnym adresowanym do organizacji i instytucji nie nastawionych na zysk, prowadzących działalność pożytku publicznego. Celem programu jest zwiększenie ich udziału w realizacji zadań publicznych. Dotacje w ramach FIO są dystrybuowane w drodze otwartych konkursów ofert.

Ze środków Funduszu wspierane są działania obywatelskie z udziałem organizacji pozarządowych, m.in. w zakresie realizacji zadań publicznych (wymienionych w art.4 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie), działania w zakresie współpracy między sektorem pozarządowym i publicznym, działania umożliwiające organizacjom korzystanie ze środków Unii Europejskiej, działania upowszechniające dobre praktyki i modele rozwiązań, które służą rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego itp.

Na lata 2009–2013 przyjęto cztery priorytety. Dwa z nich obejmują działania związane z kulturą:

Priorytet I: Aktywni, świadomi obywatele, aktywne wspólnoty lokalne. Działania wchodzące w zakres tego priorytetu to m.in. pielęgnowanie tożsamości narodowej i kulturowej oraz wspieranie działań na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska.

Priorytet III: Integracja i aktywizacja społeczna. Zabezpieczenie społeczne. Działania wchodzące w zakres tego priorytetu to m.in. porozumienia na rzecz integracji wspólnot i społeczności lokalnych oraz wypoczynek dzieci i młodzieży, krajoznawstwo i turystyka społeczna.

Konkursy przeprowadzane są zgodnie z przepisami ustawy o działalności pożytku publicznego oraz uchwałą Rady Ministrów z 2008 roku w sprawie przyjęcia krajowego Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich na lata 2009–2013.

O dotacje mogą się ubiegać organizacje pozarządowe (czyli osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej, które nie są jednostkami sektora finansów publicznych i nie działają w celu osiągnięcia zysku), stowarzyszenia jednostek samorządu terytorialnego, kościelne osoby prawne i jednostki organizacyjne Kościołów i związków wyznaniowych, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności pożytku publicznego oraz spółdzielnie socjalne w zakresie działalności społecznie

użytecznej.

Konkurs dotacyjny FIO ogłaszany jest w pierwszym kwartale każdego roku. Wnioski przyjmuje Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. Zasady przyznawania dotacji oraz kryteria oceny wniosków są opisane w dokumencie: Zasady przyznawania i rozliczania dotacji w ramach Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w danym roku. Uprawniony podmiot może złożyć jeden wniosek w ramach ogłoszonego konkursu. Kontakt: www.pozYTEK.gov.pl (zakładka: FIO),

Narodowe Centrum Kultury. Statutowym zadaniem Centrum jest podejmowanie działań na rzecz rozwoju kultury w Polsce, w tym m.in. upowszechnianie tradycji narodowych, państwowych, promocja dziedzictwa kulturowego i historycznego, kreowanie zainteresowania kulturą i sztuką itd. Swoje działania Centrum kieruje do artystów, pracowników sektora kultury, młodzieży, instytucji i organizacji. Podobnie jak Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, co roku ogłasza tak zwane programy operacyjne, w tym także konkursy dotacyjne, m.in. na wsparcie dla chórów szkolnych czy modernizację lokalnych ośrodków kultury. Przyznaje także stypendia dla wybitnych młodych artystów.

Program Dom Kultury + to jeden z programów NCK, którego celem jest stworzenie dostępu do kultury dla wszystkich mieszkańców miast oraz terenów wiejskich oraz poprawa uczestnictwa w kulturze na terenach wiejskich i wiejsko-miejskich, a także zainicjowanie przemian domów kultury w Polsce w nowoczesne centra kultury lokalnej, które m.in. będą animować życie kulturalne społeczności lokalnych. Domy kultury, które wezmą udział w programie, uzyskają wsparcie merytoryczne, rzeczowe i finansowe w trzech priorytetowych obszarach programu: budowania strategii rozwoju instytucji oraz wyposażenia pracowników domu kultury w umiejętności i narzędzia potrzebne do efektywnej działalności kulturalnej; budowania oferty programowej danej instytucji; modernizacji edukacji artystycznej.

Program został ogłoszony w 2010 roku. Beneficjentami programu mogą być m.in. domy kultury działające na terenach wiejskich, wiejsko-miejskich i w małych miastach (do 20 tys. mieszkańców). Kontakt: www.nck.pl

9.2.2. Możliwości pozyskania i analiza dostępnych źródeł finansowania inwestycji z funduszy Unii Europejskiej w latach 2007-2013

Zaprezentowana poniżej analiza wskazuje najważniejsze źródła pozyskania funduszy. Każdy projekt mieszczący się w ramach realizacyjnych programu należy traktować indywidualnie i szczegółowo analizować aktualnie dostępne możliwości pozyskania pieniędzy na jego realizację.

Unia Europejska wspiera następujące przedsięwzięcia w obszarze polityki kulturalnej:

- podnoszenie poziomu wiedzy i szerzenie kultury i historii narodów europejskich,
- zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim,
- niekomercyjną wymianę kulturalną,
- wzajemne poznawanie dzieł,
- wspieranie współpracy kulturalnej Europejczyków,
- twórczość artystyczna i literacka, w tym audiowizualna.

W ramach ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego Unia Europejska wspiera finansowo, m.in. poprzez fundusze strukturalne, działania związane z opieką nad zabytkami. W aktualnym okresie programowania środki finansowe na projekty związane z rozwojem wsi, a także jej dziedzictwem kulturowym można pozyskać z następujących Programów Operacyjnych:

- Regionalne Programy Operacyjne – RPO;
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – PROW;
- Infrastruktura i Środowisko – PO IŚ;

Polska przygotowując się do wdrażania funduszy strukturalnych Unii Europejskiej w latach 2007 – 2013, na podstawie zapisów Strategicznych Wytocznych Wspólnoty, opracowała Narodową Strategię Spójności 2007-2013 (NSS), która stanowi podstawę do programowania interwencji Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności (FS).

W efekcie, w ramach NSS utworzono wstępne projekty Programów na nowy okres budżetowy, w których zagadnienia z zakresu ochrony zabytków, wspierane będą w:

- **Regionalnych Programach Operacyjnych** – zarządzanych przez samorządy województw.
- **Programach sektorowych** – zarządzanych na poziomie centralnym, dzięki którym

po raz pierwszy polska kultura uzyska wsparcie dla realizacji zadań o charakterze ponadregionalnym:

I. Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko,

II. Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki,

III. Programie Operacyjnym Rozwój Obszarów Wiejskich

- **Mechanizmie Finansowym Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskim Mechanizmie Finansowym.**

Finansowanie zadań związanych z realizacją gminnego programu opieki nad zabytkami w ramach funduszy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego przyjęty został przez Zarząd Województwa Łódzkiego uchwałą Nr 1244/06 w dniu 22 grudnia 2006 r. Zmiany w dokumencie zatwierdzone zostały przez tenże Zarząd w dniu 31 stycznia 2007 r. na podstawie *Informacji w zakresie zmian do Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013* oraz zmiany przyjętej uchwałą Nr 158/07 ZWŁ z dnia 20 lutego 2007 r. związane z uwagami zgłoszonymi w trakcie konsultacji międzyresortowych przeprowadzonych w dniu 14 lutego 2007 r. i podczas posiedzenia Komitetu Rady Ministrów w dniu 15 lutego 2007 r.

Instytucją Zarządzającą Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013 jest Zarząd Województwa Łódzkiego.

Projekt Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego dostępny jest na stronie internetowej www.lodzkie.pl.

Celem strategicznym RPO dla województwa łódzkiego jest „integracja regionu z europejską i globalną przestrzenią społeczno-gospodarczą jako środkowoeuropejskiego centrum rozwoju, sprzyjającego zamieszkaniu i gospodarce oraz dążenie do budowy wewnętrznej spójności przy zachowaniu różnorodności jego miejsc”.

Powyższy cel wpisuje się w ramy Strategicznych Wytycznych Wspólnoty na lata 2007-2013 skupiając się na poprawie sytuacji społecznej i gospodarczej województwa łódzkiego, które dzięki wdrażanym środkom ma poprawić swoją gospodarkę, zapewnić zrównoważony rozwój i wzbogacić życie społeczne, a przez to doprowadzić do wykształcenia się centrum wzrostu gospodarczego niwelującego dysproporcje rozwojowe w Unii Europejskiej.

Podstawowym celem Regionalnych Programów Operacyjnych jest podnoszenie konkurencyjności regionów, promowanie zrównoważonego rozwoju poprzez tworzenie warunków dla wzrostu inwestycji na poziomie regionalnym i lokalnym. W ramach RPO zagwarantowano wsparcie dla kultury dotyczące działań z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego, budowy, rozbudowy oraz rozwoju publicznej infrastruktury kultury, a także digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w obszarze kultury. W ramach wszystkich RPO środki na lata 2007–2013 przeznaczono m.in. na ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego, rozwój infrastruktury kulturalnej, pomoc w poprawie usług kulturalnych, zintegrowane projekty dla odnowienia obszarów miejskich i wiejskich.

O środki na projekty z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego można się starać w ramach:

Priorytetu 5 „Infrastruktura społeczna”, Działania 5.4 – „Infrastruktura kultury”. Celem Działania 5.4 jest kształtowanie i rozwijanie kulturowej tożsamości regionalnej. Zapewnienie dogodnych warunków do rozwoju zasobów ludzkich, w ramach tego działania zostanie osiągnięte m.in. poprzez udzielanie wsparcia na rzecz rozwoju kultury, podniesienie standardu infrastruktury oraz poprawę dostępności oferowanych usług. Projekty z zakresu kultury, które otrzymają wsparcie, będą musiały wspierać rozwój społeczno-gospodarczy regionu oraz wpływać na zwiększenie podaży usług kulturalnych. Konieczne jest także pozostawanie przez nie w zgodności z Narodową Strategią Rozwoju Kultury. Przedsięwzięcia realizowane w zakresie kultury są bezpośrednio nakierowane na udostępnianie ogółowi społeczeństwa oferty kulturalnej na wysokim poziomie oraz wprowadzanie nowych usług w tym zakresie o wyższej wartości dodanej. Przyczyni się do powstania dodatkowych miejsc pracy, głównie w sektorze kultury, ale także w wyniku tworzenia nowych inwestycji przez przedsiębiorców.

W ramach Priorytetu wspierana będzie także ochrona oraz zachowanie architektonicznego dziedzictwa kulturowego regionu, z zachowaniem pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem takich funkcji. Realizowane będą również projekty związane z podniesieniem bezpieczeństwa zasobów instytucji kultury. W ramach priorytetu wspierane będą inwestycje z zakresu infrastruktury informacyjnej oraz tworzenia centrów informacji w obszarze kultury.

Kształtowanie i rozwijanie kulturowej tożsamości regionalnej zostanie również wsparte poprzez realizację działań promocyjnych z zakresu kultury, w ramach promocji imprez kulturalnych lub rozwoju i promocji lokalnych lub regionalnych produktów kulturowych. **Typy projektów:**

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub inne roboty budowlane w obiektach zabytkowych lub historycznych, nieruchomościach z zachowaniem pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem takich funkcji,
- budowa lub przebudowa infrastruktury kulturalnej lub zakup wyposażenia do obiektów instytucji kultury,
- zabezpieczenie zasobów instytucji kulturalnych na wypadek zagrożeń, w szczególności w zakresie zabezpieczeń przeciwpożarowych, przeciwwłamaniowych,
- digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia stworzonej bazy,
- tworzenie i rozwój sieci punktów informacji kulturalnej (w tym przygotowanie i dystrybucja nieodpłatnych publikacji służących informacji kulturalnej), systemów oznakowania obszarów i obiektów atrakcyjnych kulturowo,
- tworzenie i rozwój systemów e-informacji kulturalnej,
- organizacja wydarzeń kulturalnych, mających wpływ na wzrost znaczenia kultury jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy oraz tożsamości regionalnej,
- kampanie promocyjne w kraju i za granicą, których celem jest promowanie kultury regionu, w tym udział w wystawach i imprezach kulturalnych,
- przygotowanie programów tworzenia, rozwoju lub promocji lokalnych i regionalnych produktów kulturowych, w tym przede wszystkim wykonanie analiz potencjału i popytu.

Wkład ze środków EFRR wynosi 42,7 mln euro. W ramach Działania można się ubiegać o dofinansowanie w wysokości do 85% kosztów kwalifikowanych projektu.

W ramach działania o dotację mogą ubiegać się:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego, posiadające osobowość prawną,
- organy administracji rządowej,
- instytucje kultury,
- jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- organizacje pozarządowe,
- przedsiębiorcy.

W ramach Działania możliwa będzie realizacja projektów z zakresu infrastruktury kultury i dziedzictwa kulturowego o wartości do 20 mln zł z wyjątkiem projektów dotyczących:

- konserwacji zabytków ruchomych,
- zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą,
- projektów realizowanych przez instytucje kultury państwowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego,
- digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego,
- tworzeniem punktów e-informacji kulturalnej, których wartość nie może przekroczyć 4 mln zł.

Działanie swym zasięgiem obejmuje województwo łódzkie.

Priorytet 6 „odbudowa obszarów miejskich” Działanie 6.1. „Rewitalizacja obszarów problemowych”. Celem tego Działania jest rewitalizacja substancji architektonicznej terenów i obiektów przemysłowych i powojennych, a także zwiększenie atrakcyjności obszarów miejskich dla inwestorów lokalnych i zewnętrznych. Rewitalizacja tych terenów i obiektów oznacza podjęcie kompleksowych działań, które doprowadzą do przemian ekonomicznych, społecznych i przestrzennych na zdegradowanym obszarze, przyczyniając się przede wszystkim do ożywienia gospodarczego i społecznego, przywrócenia ładu architektonicznego i przestrzennego oraz poprawy jakości życia mieszkańców i odbudowy więzi społecznych między nimi. Pozwoli to również na zwiększenie atrakcyjności obszarów miejskich, czyli wzrost zainteresowania inwestorów lokalizacją swoich przedsięwzięć na tym obszarze.

Jednym z działań zmierzających do osiągnięcia tego celu jest przygotowanie rewitalizowanych terenów pod realizację nowych inwestycji gospodarczych (w tym uzbrojenie terenu, wyburzanie obiektów, adaptacja obiektów do potrzeb działalności gospodarczej oraz modernizacja istniejącej infrastruktury sieciowej). Wsparcie będzie skierowane również na przystosowanie starych zasobów do nowych potrzeb, tj.: na odbudowę, renowację lub modernizację budynków lub obiektów, lub ich adaptację do nowych funkcji, przyczyniając się do neutralizacji niekorzystnych zjawisk społecznych, gospodarczych i ekologicznych, w tym do tworzenia nowych miejsc pracy. Działania te wiążą się także z zagospodarowaniem przestrzeni

publicznych rewitalizowanych terenów, w tym z tworzeniem lub modernizacją miejsc rekreacji i terenów zielonych. Dofinansowaniem zostaną objęte prace konserwatorskie, restauratorskie lub też inne roboty budowlane w występujących na terenach rewitalizowanych obiektach zabytkowych i historycznych, dzięki czemu będą one przystosowane do pełnienia nowych lub utrzymania dotychczasowych funkcji.

Typy projektów:

- odbudowa, renowacja lub modernizacja budynków lub obiektów (w szczególności w zdegradowanych dzielnicach miast, osiedlach mieszkaniowych, obszarach przemysłowych i powojaskowych) lub ich adaptacja do nowych funkcji,
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub inne roboty budowlane dopuszczalne w przypadku zabytków w celu przystosowania ww. obiektów do nowych funkcji lub utrzymania funkcji dotychczasowych,
- kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznej rewitalizowanych terenów,
- przygotowanie terenów na obszarach objętych rewitalizacją pod realizację nowych inwestycji gospodarczych,
- wymiana, budowa, przebudowa lub modernizacja instalacji komunalnej w rewitalizowanych obiektach,
- budowa systemów monitoringu w celu podniesienia bezpieczeństwa publicznego,
- budowa systemów zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w rewitalizowanych obiektach,

Konieczność zachowania kompleksowego charakteru projektów wymaga, aby obejmowały one więcej niż jeden z ww. przykładowych typów projektów. W ramach działania można się ubiegać o dofinansowanie w wysokości do 85% kosztów kwalifikowanych projektu.

W ramach Działania o dotację mogą ubiegać się:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego, posiadające osobowość prawną,
- jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- organizacje pozarządowe,
- spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,
- przedsiębiorcy.

Nie zostały określone minimalne, ani maksymalne wartości projektów.

Działanie swym zasięgiem obejmuje województwo łódzkie.

Informacji udziela: Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego al. Piłsudskiego 8
90-051 Łódź e-mail: info@lodzkie.pl <http://www.lodzkie.pl>

9.2.3. Finansowanie zadań związanych z realizacją gminnego programu opieki nad zabytkami w ramach programów sektorowych

I. Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

Głównym celem Programu jest „podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowania tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej”.

Wzrost atrakcyjności będzie osiągnięty dzięki inwestycjom w sześciu obszarach – transportu, środowiska, energetyki, kultury, ochrony zdrowia i szkolnictwa wyższego. Program swym działaniem obejmuje cały kraj.

Środki na projekty z zakresu dziedzictwa kulturowego dostępne są w ramach Priorytetu XI „Kultura i dziedzictwo kulturowe”. W ramach Priorytetu realizowane będą projekty o charakterze ponadregionalnym. Priorytet XI podzielony został na trzy Działania, z czego dwa mogą być wykorzystane w dziedzinie ochrony dziedzictwa:

Działanie XI.1 „Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym”.

Celem tego działania jest ochrona, zachowanie i efektywne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym. Dodatkowo wspierane będą działania związane z tworzeniem wirtualnych instytucji kultury.

Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie:

- rewitalizacji, rewaloryzacji, konserwacji, renowacji, restauracji, zachowania, a także adaptacji na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem,
- zakupu i remontu trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu,

- konserwacji zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, archiwaliów i zbiorów filmowych,
- zabezpieczenia zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem,
- rozwoju zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizację zabytkowych zasobów bibliotecznych i muzealnych oraz archiwaliów i zbiorów filmowych,
- tworzenia wirtualnych instytucji kultury,
- przygotowania kompleksowej dokumentacji niezbędnej do wnioskowania i realizacji przedsięwzięcia w ramach działania.

W ramach działania można się ubiegać o dofinansowanie w wysokości do 85% kosztów kwalifikowanych projektu.

W ramach Działania o dotację mogą ubiegać się:

- instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego),
- jednostki samorządu terytorialnego,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- organizacje pozarządowe,
- archiwa państwowe,
- szkoły artystyczne (dla których organem prowadzącym jest minister właściwy ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub jednostki samorządu terytorialnego), wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem,
- uczelnie artystyczne (nadzorowane przez ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem,
- publiczne uczelnie wyższe inne niż artystyczne wyłącznie w zakresie zadań z obszaru digitalizacji zabytkowych zbiorów, konserwacji zabytków ruchomych oraz ich zabezpieczenia przed kradzieżą i zniszczeniem,
- partnerstwa zawiązane w ramach określonego w działaniu katalogu beneficjentów.

Działanie XI.2 „Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym.

Celem tego działania jest rozwój oraz poprawa infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym oraz zwiększenie dostępu do kultury. W ramach działania wspierane będą projekty z zakresu rozwoju oraz poprawy stanu niezabytkowej infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym (prace w obiektach zabytkowych wraz z ich otoczeniem mogą być realizowane jedynie jako niezbędny -dodatkowy- element projektu).

Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie:

- budowy, rozbudowy, remontu i przebudowy instytucji kultury,
- zakupu i remontu trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej (wyłącznie jako jeden z elementów projektu).

Środki EFRR wraz z krajowym wkładem publicznym wyniosą 357,6 mln euro.

W ramach Działania można się ubiegać o dofinansowanie w wysokości do 85% kosztów kwalifikowanych

W ramach Działania o dotację mogą ubiegać się:

- instytucje kultury (państwowe, samorządowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego),
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe,
- archiwa państwowe,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- partnerstwa zawiązane w ramach określonego w działaniu katalogu beneficjentów.

Kontakt:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego Departament Funduszy Europejskich tel. (022) 421 03 02, fax (022) 421 01 90, e-mail: poiis@mkidn.gov.pl

II. Program Operacyjny Kapitał Ludzki

Program ten stanowi jeden z elementów systemu realizacji Narodowej Strategii Spójności na lata 2007-2013. Zgodnie z projektem Narodowej Strategii Spójności, na Program Operacyjny Kapitał Ludzki przeznaczona zostanie całość środków Europejskiego Funduszu Społecznego w Polsce na lata 2007 – 2013.

Celem Programu jest umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich poprzez wzrost

zatrudnienia i zdolności adaptacyjnej przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie dla budowy struktur administracyjnych państwa.

Instytucją Zarządzającą jest Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, a Instytucjami Pośredniczącymi w zależności od priorytetu - Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Zdrowia oraz samorządy województw.

Priorytet IX: Aktywizacja obszarów wiejskich - regionalny

Cel priorytetu: Zmniejszenie dysproporcji w zakresie rozwoju zasobów ludzkich pomiędzy wsią a miastem.

Priorytet będzie realizowany m.in. poprzez wsparcie dla inicjatyw lokalnych oraz paktów na rzecz aktywizacji społeczności lokalnych, przyczyniających się do tworzenia oraz realizacji lokalnych strategii rozwoju kapitału ludzkiego poprzez zatrudnienie, integrację społeczną oraz edukację na obszarach wiejskich. Projekty takie mogą mieć kluczowe znaczenie przy aplikowaniu o środki finansowe w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 - Działanie „Odnowa i rozwój wsi” (opisane poniżej).

Program Operacyjny kapitał Ludzki dostępny jest na stronie internetowej www.mrr.gov.pl

III. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Program ten przewiduje wsparcie działań mających na celu poprawę jakości życia. Dotyczą one odnowy wsi, poprawy stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Realizacja Działania „Odnowa i rozwój wsi” ma przyczynić się do tworzenia warunków dla rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich i aktywizacji ludności wiejskiej w drodze wsparcia realizacji projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, w tym utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi.

Celem działania jest poprawa jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich, umożliwianie rozwoju tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

Projekty dotyczące ochrony dziedzictwa na obszarach wiejskich mogą być przede wszystkim finansowane w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi” oraz osi 4. PROW Leader.

W ramach tej ścieżki finansowania udziela się podmiotom pomocy finansowej z tytułu inwestycji w zakresie:

- budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów:
 - pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe;
 - służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury;
- kształtowania obszaru przestrzeni publicznej;
- budowy, remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych;
- zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci;
- kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

O pomoc może się ubiegać gmina, instytucje kultury, Kościoły lub związki wyznaniowe i organizacje pozarządowe mające status organizacji pożytku publicznego. Projekty mogą być realizowane w miejscowościach należących do gminy wiejskiej lub miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5000 mieszkańców lub gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5000 mieszkańców.

Oś 4. Leader. Celem działań podejmowanych w ramach tej osi jest aktywizacja mieszkańców wsi i lepsze wykorzystanie lokalnych zasobów. Instytucją, której MRiRW zleciło zarządzanie tym działaniem, jest samorząd wojewódzki. Podstawą ubiegania się o wsparcie z tej osi jest utworzenie lokalnej grupy działania (LGD). LGD realizuje Lokalną Strategię Rozwoju dzięki uzyskanym w tym celu środkom, po uprzednim zatwierdzeniu strategii przez urząd marszałkowski. Wspierane są projekty, których realizacja przyczyni się do realizacji celów strategii. Złożone wnioski o dofinansowanie mogą dotyczyć projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3.:

- różnicowania w kierunku działalności nierolniczej;
- tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw;
- odnowy i rozwoju wsi; oraz innych projektów, zwanych małymi projektami, które

mogą dotyczyć m.in.:

- promocji i rozwoju lokalnej aktywności, w tym promocji lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej, z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz przyrodniczego;
- kultywowania miejscowych tradycji, obrzędów, zwyczajów; kultywowania języka regionalnego i gwary; kultywowania tradycyjnych zawodów i rzemiosła;
- rozwoju agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich, w tym: utworzenia lub zmodernizowania elektronicznej bazy informacji turystycznej oraz stron www, przygotowania i wydania folderów i innych publikacji informacyjnych, oznaczenia obiektów ważnych lub charakterystycznych dla obszaru objętego lokalną strategią rozwoju;
- inicjowania powstawania, rozwoju, przetwarzania, wprowadzenia na rynek oraz podnoszenia jakości produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach, w tym naturalnych surowcach i produktach rolnych i leśnych oraz tradycyjnych sektorach gospodarki;
- organizacji imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych;
- zakupu i nasadzenia tradycyjnej roślinności oraz starych odmian roślin (nasion, sadzonek, kłaczy, bulw itd.) w celu wykorzystania lub odnowienia cennego dziedzictwa przyrodniczego lub kulturowego, ze szczególnym wskazaniem na obszary chronione, w tym obszary objęte siecią Natura 2000;
- zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego, w tym przez: odbudowę albo odnowienie lub oznakowanie budowli lub obiektów małej architektury wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków;
- odnowienia dachów lub elewacji zewnętrznych budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków;
- remontu lub wyposażenia muzeów;
- remontu lub wyposażenia świetlic wiejskich;
- budowy/odbudowy małej infrastruktury turystycznej, w szczególności punktów widokowych, miejsc wypoczynkowych i biwakowych.

O pomoc mogą się ubiegać osoby fizyczne i prawne zamieszkałe lub prowadzące działalność na obszarze działania LGD, w tym organizacje pozarządowe, związki wyznaniowe i Kościoły.

W przypadku małych projektów wysokość pomocy na projekt nie może przekroczyć 25 000 złotych, a poziom dofinansowania dla danego beneficjenta nie może przekroczyć w okresie programowania kwoty 100 000 złotych. Wnioski przyjmuje lokalna grupa działania.

Kontakt: www.arimr.gov.pl www.lodzkie.pl

Innym rodzajem pomocy finansowej jest wsparcie ze strony mechanizmów finansowych - **Norweskiego Mechanizmu Finansowego** oraz **Mechanizmu Finansowego EOG**. Jest to druga edycja tego typu wsparcia przewidziana na lata 2009-2014, dedykowana dwunastu nowym krajom członkowskim (w tym Polsce).

Głównymi celami Mechanizmów Finansowych jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem.

Program operacyjny powinien zawierać m.in.: szczegółowy opis obszarów priorytetowych, katalog beneficjentów, zasady naboru i oceny wniosków, koszty kwalifikowane itd. Za przygotowanie programu operacyjnego jest odpowiedzialny operator. Programy operacyjne są oceniane przez stronę polską i darczyńców oraz przedkładane do Komisji Europejskiej, która przeprowadzi tzw. screening programów.

Czas trwania. Nabory wniosków będą mogły być rozpoczęte dopiero po zatwierdzeniu danego Programu Operacyjnego. W ramach programów Operatorzy ogłaszać będą konkursy na projekty, w oparciu o zasady zawarte w Programach Operacyjnych. Nabory będą ogłaszane indywidualnie dla każdego obszaru tematycznego. Prawdopodobnie, pierwsze nabory wniosków mogą rozpocząć się w **pierwszej połowie 2012 roku**.

Okres przyznawania dofinansowania upłynie 30 kwietnia 2014 r., natomiast okres kwalifikowalności wydatków w ramach wyłonionych projektów zakończy się 30 kwietnia 2016 r.

Odbiorcy wsparcia:

Wnioskodawcami mogą być podmioty prywatne czy też publiczne, komercyjne bądź niekomercyjne, oraz organizacje pozarządowe ustanowione jako podmiot prawny w Polsce, jak również organizacje międzyrządowe działające w Polsce.

Minimalna wartość dofinansowania została ustanowiona na 170 tys. euro. W ramach niektórych programów przewidziano możliwość ustanowienia Funduszu małych grantów, gdzie minimalna wartość dofinansowania może wynosić od 5 tys. euro do 250 tys. euro.

Szczegółowe zasady kwalifikowalności kosztów zostaną określone w programach operacyjnych dla poszczególnych obszarów wsparcia.

W ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) przygotowano obszar programowy **Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego i naturalnego**. Rezultatem jego działania mają być:

- Odbudowane, odnowione, zabezpieczone dziedzictwo kulturowe,
- Udokumentowana historia kultury,
- Dalszy rozwój społeczności lokalnych i stworzenie zrównoważonych pod względem gospodarczym warunków do życia poprzez rewitalizację dziedzictwa kulturowego i naturalnego,
- Powszechne udostępnienie dziedzictwa kulturowego.

Operatorem Programu jest Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Ogłoszenia o naborze wniosków można uzyskać na stronie [www: Mechanizm Finansowy EOG](http://www.MechanizmFinansowyEOG)

Przydatne informacje na temat finansowania możliwe do uzyskania na następujących stronach internetowych:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2013, Łódź, grudzień 2006 r. dostępny jest na stronie internetowej www.lodzkie.pl
- Informacje dotyczące Mechanizmu Finansowego EOG i Norweskiego Mechanizmu Finansowego znajdują się na stronie internetowej [Mechanizm Finansowy EOG](#)
- Informacje na temat programu Rozwój Inicjatyw Lokalnych dostępne są na stronie internetowej www.mk.gov.pl
- Informacje dotyczące sposobów finansowania dostępne są na stronie internetowej Narodowego Centrum Kultury www.regiony.nck.pl
- Informacje na temat programu „Promesa Ministra Kultury” dostępne są na stronie [www.mkidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.pdf](http://www.mkidn.gov.pl/media/po2012/dokumenty/Regulamin%20Promesa%20Ministra%20Kultury%20i%20Dziedzictwa%20Narodowego.pdf)
- Informacje na temat programu operacyjnego „Dziedzictwo Kulturowe” dostępne są na stronach internetowych [Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego](#)
- Informacje na temat programu operacyjnego Kultura 2007-2013, znajdują się na stronach internetowych www.mkidn.gov.pl/po
- Program Operacyjny Rozwoju Obszarów Wiejskich dostępny jest na stronie internetowej www.arimr.gov.pl, www.lodzkie.pl
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki dostępny jest na stronie internetowej www.mrr.gov.pl
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko dostępny jest na stronie internetowej www.pois.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym znajdują się na stronie internetowej www.partnerstwopublicznoprywatne.info
- Informacja na temat lokalnych organizacji grantowych (LOG) dostępne są na stronie www.dzialajlokalnie.pl
- Fundusz Inicjatyw Obywatelskich www.pozYTEK.gov.pl (zakładka: FIO),

Źródła innych przydatnych informacji:

Informacje o funduszach europejskich na lata 2007–2013 znajdują się na stronie internetowej: www.funduszeuropejskie.gov.pl www.dotacjeue.org.pl

Ponadto w każdym województwie działają punkty informacyjne o funduszach europejskich. Adresy punktów informacyjnych znajdują się na stronie internetowej:

Lokalny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich na lata 2007-2013 w Brzezinach - Starostwo Powiatowe w Brzezinach ul. Sienkiewicza 16 95-060 Brzeziny. Konsultanci: Elżbieta Bednarska, Anna Miller godziny pracy: pon.-pt. 8.00-16.00 tel.: 46 874 31 54, fax.: 046 874 11 11, e-mail: podregion@powiat-brzeziny.pl
http://powiat-brzeziny.eu/BANER_Punkt_Informacyjny/Punkt_Informacyjny

Główny Punkt Informacyjny RPO WŁ 90-056 Łódź ul. Roosevelta 15 tel.: 42 663 31 07, e-mail: punktinformacyjny@lodzkie.pl, www.rpo.lodzkie.pl

Urząd Marszałkowski w Łodzi Departament ds. Przedsiębiorczości Regionalne Centrum Obsługi Inwestora Regionalne Centrum Eksportu Al. Piłsudskiego 8 90-051 Łódź tel.: 42 663 35 77, 42 663 35 76, fax 042 663 30 73, e-mail: przeds@lodzkie.pl, www.lodzkie.pl

Centrum Obsługi Przedsiębiorcy

ul. Moniuszki 7/9, 90-101 Łódź

tel.: 42 230 15 55, 230 15 56, fax. 042 230 15 51, e-mail: info@cop.lodzkie.pl, www.cop.lodzkie.pl

Informacja o Europejskim Funduszu Społecznym (Program Kapitał Ludzki) - Wojewódzki Urząd Pracy w Łodzi Punkt Informacyjny EFS ul. Wólczańska 49 90-608 Łódź tel.: 42 632 01 12 w. 120, 121; 42 636 91 82, fax 042 634 88 30, e-mail: pokl@wup.lodz.pl, www.wup.lodz.pl

Europejska Współpraca Terytorialna (INTERREG): Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego
Punkt Informacyjny **Renata** **Tkaczyk,** **Barbara** **Chmielarz**

ul. Roosevelta 15 90-056 Łódź e-mail: renata.tkaczyk@lodzkie.pl bchmielarz@lodzkie.pl
tel. +48 42 663 31 07, fax +48 42 663 30 94.

